

Հ Ե Ղ Ի Ն Է

Վ. Է Պ

Տ-ին Մ. ՄԱՐԻՍԵԱՆԻ

(Նորունակութիւն 1)

X

Մօտ երկու տարի էր անցել Ամիրանօվների պսակի օրից: Հեղինէի համար օրէցօր աւելի ու աւելի զգալի էր լինում, որ իւր և մարդու մէջ համերաշխութիւն չը կայ. նորա հոգու պահանջները բաւարարութիւն չէին ստանում. նա փափագում էր կառարեալ գիտակցական սերի, իսկ, ինչպէս տեսնում էր, Ամիրանօվը այդպիսի սէր չէր զգում դէպի ինքը: Բայց Հեղինէն դեռ այնքան սէր ու հաւատ ունէր դէպի բարին, որ չէր յուսահատուում և կեանքից աւելի բխտաւոր օրեր էր սպասում:

Իսկ Ամիրանօվը քանի գնում աւելի էր համոզւում, որ պէտք է հաշուել Ուբարօվի հետ, բայց երբէք կնոջ ներկայութեամբ այդ հարցի մասին չէր խօսում:

— Զը՞, հիմա՞ ինչպէս էք քեռու հետ, մի օր սովորականից լուրջ կերպով հարցրեց Ամիրանօվը քույրերին:

— Ոչինչ, քիչ-քիչ յարաբերութիւններս լաւանում են, ուրախացրեց նորան այրին: Ամիրանօվը աչքերը չռեց:

1) Տե՛ս ՎՄԼԸԳՁ-ի № 6, 7.

Հա՛, շարունակեց Եփեմիան մտախոհ կերպով, վերջին անգամ ինձ այնպէս թւաց, թէ մեզ սիրով ընդունեց: Այնպէս չէ՞, Քամար: — Խա՛չը, չը գիտեմ. ես որ բան չը նկատեցի:

— Դու քթիցդ հեռու բան նկատում ես ո՛ր:

— Աւելի լաւ կը լինէր ծեր մարդու գնացած լինէի ու նորա անտանելի փնթփնթոցը լսէի, կիսաձայն ասաց. Քամարը ու այնպէս իրար չխչխկացրեց զօւլպա գործելու միջերը, կարծես թէ նրանց վերայ էր ուզում թափել իւր սրտի դառնութիւնը:

Ամիրանօյը նորա վերայ սառը, խիստ հայեացք ձգեց: Քամարի սիրտը միշտ դող էր ընկնում երբ որ եղբայրը այգպէս նայում էր իւր վերայ: Նա խկոյն սկսեց ու խորասուզեց իւր աշխատանքի մէջ:

— Աշխարհիս երեսին մի քեռի ունենք, այն էլ առանց մի պատճառի չարացել է մեր վերայ: Դու, Տէր Աստուած, լուսաւորես նորա միտքը, ասաց Եփեմիան աչքերը ջերմեռանդութեամբ երկինքը բարձրացնելով և երեսը խաչակնքելով:

Այդ ժամանակ ներս մտաւ Հեղինէն:

— Այդ ո՛ւմ համար էք այդպէս ջերմեռանդութեամբ աղօթում: Եփեմիային թւաց, թէ հարսը իրան ծաղրում է. նա խէթ-խէթ նայեց Հեղինէին:

— Նրանց համար, սիրելիս, որոնք ճշմարտութեան ճանապարհից շեղւել են, պաս չեն պահում, եկեղեցի չեն գնում, իրանցից մեծերին չեն պատուում, էլ ինչ ասեմ՝ որոնք մարդկանցից չեն ամաչում ու Աստուծուց չեն վախենում:

Հեղինէն տալի ձայնիցն ու հայեացքիցը հասկացաւ, որ նա իրան էլ նոցա շարքն է դասում:

Զարմանալի բան է, խա՛չը, մտածեց նա, այս Եփեմիան որ մէկին չը կծի, հոգին դուրս կը գալ: Ե՛հ, ինքը իւր Աստուածը, ինչ ուզում է թող ասի:

— Ո՛րչէլ, տանից որ դուրս գաս, մտիր փոստը, տես „УЧЕБН“ ամսագրի վերջին համարը պէտք է որ վաղուց եկած լինի, դիմեց նա մարդուն փոքր ինչ յետոյ:

Հեղինէն հաստատ միտքը դրել էր պատրաստւելու մանկավարժական գործունէութեան համար: Նա գրւել էր մանկավարժական ամսա-

գիրներն և կարդում էր համարեա բոլոր նոր հրատարակող փոքր ի շատէ աչքի ընկնող մանկավարժական գրքերը:

—Գիտես, Միշէլ, զգում եմ, որ շուտով կը կարողանամ աշխատակցել այն ամսագրին...

—Հեղիկ, անհամբերութեամբ կորեց նորա խօսքը Ամիրանովը, զլիւիցդ հանի, Աստծու սիրուն, աշխատաւոր կեանք վարելու ձգտումը: Թող խեղճ, չքաւոր կանայք մոռնեն այդ կեանքի մասին: Դու, փառք Աստծու, ապահովւած ես, մարդ ունես, որ հոգում է քո ապագայի մասին:

—Ի հարկէ: Դուք առանց այն էլ շատ գործ ունէք տանը. կինը որ մարդու վաստակածը չը պահէ, տուն ու տեղը չը սարքի, անարարութիւն չ'անի, էլ ով պէտք է անի. ձեր մասները մինչև օրս ասեղի երես չեն տեսել, մէջ ընկաւ այրին: Կինարմատին ինչ կը սսզի տանից զուրս աշխատել. ո՞ր կարգին կինը տունը թողած դուրսը կ'աշխատի, մարդուն խաղք ու խայտառակ կանի:

—Ինչ երկար ու բարակ խօսելու բան կայ, յանկարծ վճիռ տւեց Ամիրանովը: Ապրիլ ու քէֆ քաշիր, ահա քեզ ինչ է վիճակւած:

—Կատակ ես անում ինչ է, Միշէլ, մի՞թէ դու խկտպէս կ'ուզես, որ մարդկային ցեղի կէսը, կանայք, միայն զւարճանալու համար ապրեն, տաքացած ընդհատեց նորա խօսքը Հեղինէն: Այն ժամանակ էլ ինչի ենք ապրում աշխարհիս երեսին, էլ ում պէտք է օգուտ լինի մեր կեանքից:

Վերջին նախադասութիւնը Եփեմիան լաւ չը հասկացաւ, որովհետեւ ռուսերէն վատ գիտէր: Նա նստած տեղումը անհամբերութեամբ շարժեց և մասը բերանը տանելով մի քանի խօսք ասաց: Հեղինէի հետ Եփեմիան ռուսերէն էր կոտորում. իսկ եղբօր հետ միշտ վրացերէն էր խօսում: Միւս քոյրը, Քամարը ռուսերէն կարգին գիտէր և շատ էր սիրում, ինչպէս առհասարակ բոլոր հայ կանայք, ռուսերէն խօսել: Նա ձեռի գործը մի կողմը դրած ուշադրութեամբ լսում էր քրոջ, եղբօր ու հարսի խօսակցութիւնը:

—Որտեղից զուրս բերեցիր, խելօքս, որ իմ ասելով դու աւելորդ ես աշխարհիս երեսին, ասաց Ամիրանովը: Կինը մարդու կեանքի քաղցրութիւնն ու ուրախութիւնն է, նորա օգնականն է, նորա տան տնարարն է, իսկ եթէ երեխաներ ունին՝ նոցա կրթիչն ու դաստիա-

րակիւն է: Այդքան գործ ունեցողի համար պարապ ժամանակ չի մնայ:

— Ի հարկէ, խելօք կինը երբէք առանց գործի չի մնայ, կծու հեղեղութեամբ ասաց այրին: Ով որ իւր օտնը գործ չի գտնում անելու, դրսւը հօ՛ սկի չի դտնի: Նս միշտ այնքան գործ եմ ունենում, որ աչք բաց անելու ժամանակ չի լինում:

— Հօ չես ասի թէ ով է քո սեզ այդ բոլոր գործերը կատարում, աշխատում, չարչարում, կիսաձայն ասաց Թամարը:

Հեղինէն ուշք չը դարձրեց այրիի կծու ակնարկութիւններին ու նորից դիմեց իւր ամուսնուն:

— Ես դեռ երեսայ չ'ունիմ. տանու գործերը օրը ընդամենը մէկ-երկու ժամ հաղիւ խլեն. մնացած ժամանակը պարապ եմ:

— Պա՛րապ ես, հա՛, հապա ինչո՞ւ ժամանակ չես ունենում քեզ համար մի քանի շնորհքին շոր շինելու ու երկու-երեք այցելութիւն անելու, որոնց մասին քանի ժամանակ է քեզ ասում եմ:

— Որովհետեւ այդ շատ ձանձրալի բան է, էլ սիրտ չի մնացել դորանով պարապելու:

— Ճիշտն ասած, իմ գլուխն էլ քո տուտուց խօսքերն են տարել, էլ սիրտ չի մնացել լսելու, համբերութիւնը հատած ընդհատեց Ամիրանովը:

— Դարդ մի արա, էլ այդպիսի տուտուց հարցերով չեմ դիմի քեզ, պատասխանեց Հեղինէն վիրաւորելով ու շուտ եկաւ դէպի դուռը:

— Ու շատ լաւ կանես: Հա՛, մոռացայ քեզ ասեմ, որ Կատարինէն հիւանդ է ու ուզում է քեզ տեսնել:

— Միթէ՞. ի՞նչ է, մտահոգ կերպով հարցրեց Հեղինէն ու Թամարի հետ սենեակից դուրս եկաւ:

Ամիրանովը նոցա յետեւից դուռը պինդ փակեց ու նստեց այրիի կողքին:

— Ասո՛ւմ ես քեռին հիմա աւելի լաւ է վերաբերւում ձեզ:

Ի՞նչը գլխով դրական նշան արեց:

— Հը՛մ... խորհրդաւոր կերպով արտասանեց Ամիրանովը ու աթուռ մօտեցրեց քոշը: Սկսեցին կամաց խօսել:

Այդ ժամանակ Հեղինէն ու Թամարը տանից դուրս եկան Կատարինէի մօտ գնալու համար: Ճանապարհին Թամարը, որ ծած-

Կամփո՛ւ և առհասարակ սակաւախօս աղջիկ էր, յանկարծ սկսեց խօսել,
—Երանի՛ նրանց, որոնք իրանց աշխատանքով կարողանում են
հաց վաստակել:

Կարծես այդ խօսքերը Քամարի կամքի հակառակ նորա բե-
րանից գուրա թռան:

Թէ՛ւ Հեղինէն գիտէր, որ տալը իրան շատ էլ չի սիրում, բայց
այն տօնը, այն եղանակը, որով Քամարը արտասանեց այդ խօսքե-
րը, նորան սաստիկ ներգործեց:

—Է՛հ, Քամար ջան, չ'արժի դորա համար դարդ անել, ասաց
Հեղինէն կարեկցաբար բռնելով նորա ձեռքից: Միթէ՞ Միքայելը
թողնում է, որ դու կարօտութեան մէջ մնաս:

—Ձէ՛, ընդհատեց նորա խօսքը Քամարը, երբ որ հասկացաւ
հարսի խօսքերի միտքը, որ կարծեռ նորան վախի մէջ գցեց: Ձէ՛,
ես այդ մտքով չ'էի ասում...

—Ասա տեսնենք, ինչո՛ւ ես այդպէս տխուր—տրտում, ի՞նչ
դարդ ունես, կարելի է ես քո դարդիդ ճար կարողանամ անել:

Քամարը շատ քիչ էր լսել այդպիսի բարեկամական խօսքեր,
չէր տեսել այդպիսի անկեղծ սրտացաւութիւն դէպի ինքը: Հարսի
վարմունքը այնքան սաստիկ ներգործեց նորան, որ նա սիրտը բաց
արեց նորա առաջ:

—Ի՞նչ ունեմ ուրախանալու, Հեղինէ ջան, որ տխուր չը լինեմ:
Ո՛չ անհոգ մանկութիւն եմ տեսել, ոչ ուրախ ջահէլութիւն, իսկ
բախտաւորութիւն ասած բանի մասին միայն լսովի հասկացողու-
թիւն ունեմ: ամբողջ կեանքումս մի բախտաւոր օր չի տւել ինձ
Աստուած:

—Ի՛նչ թ'ամար, հիմա հասկանում եմ, թէ ինչու ես տխուր.
բայց միթէ՞ Միքայելը չէր կարող զրութիւնդ լաւացնել:

—Նորան քեռին փոքրուց տարաւ Մոսկւա ուսում տալու. իսկ
ես, վեց տարեկան հասակումս, զրկւելով հօրս ու մօրս գգնանքնե-
րից, մնացի որբ. Նիկեմիան ինձ վերցրեց իւր մօտ: Նա հոգս չը
տարաւ ինձ ուսում տալու. ինչ որ կիսասու-պուտ ուռնեքէն ու վրա-
ցեքէն կարողում—գրում եմ, այն էլ ինձ ու ինձ եմ սովորել: Փեսաս
մի դաժան ու ժլատ մարդ էր. ի՞նչ ես նորանից քաշեցի, Աստուած
թշնամուս առաջը չը բերիս: Առաւօտից մինչև երեկոյ ոռիս վերայ

բան էի անում, էլի իրանց տւած մի կտոր հացը երեսովս էին ապլիս:

— Ինչու ոչինչ չէիր զրում եղբօրդ կամ քեռուդ, Նոքա որ իմանային, քեզ այդ զրութեան մէջ չէին թողնի:

— Ուզում էի գրել, բայց սիրտ չէի անում: Մինչև վճռելս էլ փեսաս մեռաւ: Նորա մահից մի տարի յետոյ եղբայրս եկաւ. այնուհետև նա էր մեզ սլահում: Նոքօրս գալուց յետոյ վիճակս ի հարկէ լաւացաւ, բայց էլի կեանքս ինձ ծանր է թւում:

Քամարը խոր հոգոց քաշեց: Հեղինէն նորա ձեռքից բռնած սրտացաւութեամբ նայում էր նորան:

— Այ, այժմ էլ, նորից սկսեց խօսել Քամարը, ես ստիպւած եմ զգւելի դեր կատարել քեռու վերաբերութեամբ, որին մենք մինչև այժմ մարդու տեղ չէինք դնում: Այժմ որ հարստացել է, մենք աշխատում ենք նորա սիրտը զրաւել. բայց ինձ միշտ թւում է, որ այդպէս վարւելով, մենք մեղք ենք գործում նորա աղջկայ դէմ, թէև նա ապօրինի է...

Նկատելով որ իւր խօսքերը վատ տպաւորութիւն գործեցին հարսի վերայ, Քամարը սաստիկ զղջաց, որ նրան ասաց այն, ինչ որ նա չը պէտք է իմանար:

— Հեղինէ ջան, դու լինես քո Աստածը, Միքայէլին բան չ'ասես այս խօսակցութեան մասին, ազաւելով դիմեց նա հարսին, վախ՝ վրիսելով չորս կողմը նայելով:

— Միթէ՛ իմ մարդը...

— Ձէ՛, չէ՛... նա բանից տեղեակ չէ, կմկմալով ասաց Քամարը: Նա մինչև անգամ չը գիտէ... թէ մենք գնում ենք քեռու մօտ... այդ եփեմիայի բաներն են...

Քամարի ձայնը դողում էր: Տալի վախ ու շփոթութիւնը Հեղինէի սիրտը կասկած զցեցին, թէ իւր մարդն էլ խառն է այդ գործում:

Մի քիչ առաջ ինչպէս անհաշտ թշնամի էր ցոյց ապլիս նա իրան դէպի քեռին, իսկ այժմ աշխատում է աւքը մոնել, որ այդպիսով կարողանայ նորա հարստութիւնը ժառանգել: Այդ միտքը շատ ցաւացրեց Հեղինէի սիրտը, բայց նա այդ թագցնում էր Քամարից, որ առանց այն էլ վախիցը չէր իմանում ինչ անի:

—Հանդիսու հղիր, Թամար, քո ասածդ ոչ ոք չի իմանալ:

Հեղինեն շատ էր աշխատում հանգիստ երևալ, բայց էլի ձաջնը տխուր էր: Սրկուսն էլ մտածմունքի մէջ ընկան ու այդպէս լուռ ու մունջ հասան Սահառունիների բնակարանին. Հեղինեն առաջարկեց Թամարին, որ նա էլ մօտիկ Կատարինէի մօտ, բայց նա չ'ուզեց: Մի քառորդ ժամ ընկերուհու մօտ մնալուց յետոյ, Հեղինեն գնաց առանց տանտիրոջ հետ մինչև անգամ մնաս բարև անելու: Սկի խօսելու սիրտ չ'ուներ. նա ուզում էր որքան կարելի է շուտով մենակ մնալ, որ կարողանայ ազատ միտք անել:

Մինչդեռ Հեղինեն կառք նստած վերադառնում էր տուն, Սահառունու ընկերները նստած նորա առանձնասենեակում խօսում էին: Շատ խօսելուց յետոյ սկսեցին սորա-նորա վերայ կարծիք յայտնել վերջապէս հերթն եկաւ Ամիրանովին. Թամաւը հեզնօրէն հարցրեց Ասունուն:

—Հը՞, Ալեքսանդր, դիմեցիր նորան, որ միջնորդի այն պաշտօնի համար, որ դու ուզում ես ստանալ:

—Դեռ չէ, բայց Գէորգը խոստացաւ խօսել նորա հետ դորա մասին այսօր:

—Դեռ շատ էլի սպասես, բարեկամ, որ Ամիրանովը քեզ համար մի խօսք ասի:

—Ինչո՞ւ, տհաճութեամբ հարցրեց Սահառունին:

—Որովհետեւ Ամիրանովը չի ուզենալ իւր ազդեցութիւնը ուրիշի օգտին գործ դնել, քանի որ իրան կարող է պէտք դալ, վստահաբար պատասխանեց Թամաւը: Նթէ դու լաւ դիտող լինէիր, Գէորգ, կը նկատէիր, որ այժմ Ամիրանովը աչքը դրել է Ն-ձէի պաշտօնին. Ն-ձէն իւր մեծաւորի աչքից ընկել է, Ամիրանովը այդ իմանալով, ատամները սրել է, աշխատում է ձեռիցն առնել պաշտօնը. նորա ինչ հոգն է, որ խեղճը ահագին ընտանիքի տէր է:

Սահառունին ասաց, որ դժուար է հաւատալ, թէ Ամիրանովը այդպիսի բան կարող է անել: Նա այն դիւրահաւատ մարդկանցիցն էր, որոնք շաա հեշտ են խաբւում մարդ ճանաչելում: Նա գիտէր, որ Ամիրանովը շատ անհամակրելի յատկութիւններ ունի, բայց չէր կարծում, որ նա անպիտան մարդ է:

—Իմ կարծիքով, Ամիրանովը իւր շահերի համար հանգիստ

սրտով մեզ բոլորիս կը ծախի տեղն ընկած ժամանակը, ասաց Պետրոսեանցը:

Երկու ամիս կը լինէր, որ Պետրոսեանը հեռացել էր իւր ծնընդավայրից, ուր միշտ անբաւականութիւններ էր ունենում ծառայութեան մէջ: Զրկելով մօրից ու մարդու տալով քրոջը, նա ազատւեց այն պարտականութիւններից, որ նորան ստիպում էին մինչև այդ ժամանակ մնալ Ե-ում և պատրաստ էր ամենաչնչին վարձատրութիւն աւող գործ գտնելիս տեղափոխել Թ-ս, Անգրկովկասի մտաւոր և տնտեսական կեդրոնը: Սահառունին այդ իմանալով աշխատեց նորա համար տեղ գտնել թեմական դպրանոցում: Նուտով տեղ բացւեց և Պետրոսեանին հրաւիրեցին ուսուցիչ, խոստանալով նորան ապագայում տեսչի պաշտօն նոյն դպրանոցում: Պետրոսեանը ուրախութեամբ համաձայնեց և սկսեց եռանդով պարապել իւր նոր գործով:

—Ասածիս հաւատացէք, պարոններ, շարունակեց Պետրոսեանը փոքր ինչ լուութիւնից յետոյ, ես նորան լաւ եմ ճանաչում: Երկու տարի մենք միասին ծառայել ենք:

—Իսկ այն, որ լաւ էի նման կատարում է Ելիզաւետա Բօգդանովնայի բոլոր պատւերները ու քաջալերում նորա բոլոր կեղտոտութիւնները, այդ ձեր կարծիքով ազնուութիւն է նորա կողմից: Նորա խորհրդով չէ՞ որ քոյրերը հարստացած Ուբարովի ոսները լիզում են. դորանից էլ կեղտոտ զգւելի բան ի՞նչ էք ուզում, զայրացած ասաց Քոմսեւը:

—Լաւ, պարոններ, ասենք Ամիրանովը ձեր ասածի պէս կեղտոտ մարդ է. հապա ինչո՞ւ էք դուք կպել նորա տանից ու չէք պոկ գալիս, հարցրեց Ասունին ու սկսեց կամաց երգել իւր սիրած եղանակը Տրաւիատայից:

—Նորա համար, կը պատասխանեմ քեզ Համլէտի խօսքերով, որ նորա տանը մագնիս կայ, որ ձգում է իրան, ասաց Քոմսեւը:

—Համա քէֆեր էր անում Ուբարովը, հա՛, խօսքը փոխեց Ասունին. եթէ այն փողերը չը տանէր, բանը բուրդ էր:

—Մարդը իւր համար քէֆ է քաշել, ո՞ւմ է ֆլատ տւել, շատ էլ լաւ է արել, ասաց Քոմսեւը:

—Յիշո՞ւմ ես, Պետրոսեան, Ուբարովի փոքր աղջկան, որ ամեն

րոպէ կը վազէր, կը գար մեզ մօտ: Ես ու Գէորգը նոր էինք համալսարան մտել, իսկ դու չորրորդ կուրսումն էիր: Ինչ հրաշալի երեխայ էր:

—Պետրոսեանը չը լիշի, ծիծաղելով ասաց Սահառունին: Դու մոռացել ես, Ալեքսանդր, որ Պետրոսեանը այդ երեխայի մօր երկրպագուն էր: Խեղճ կ'ինը, ասում են, խաբեբայութեան զոհ է դարձել: Ու բարովը խոստացել է պսակել հետը, բայց խոստումը չի կատարել և այգալիսով նորա մահւան պատճառ է դարձել:

Պետրոսեանի վերայ տխրութիւն եկաւ. նա լուռ գլխով արեց:

—Մարդ իմանայ, թէ ինչ է եղել այդ աղջիկը. նա այժմ պէտք է մօտ տասնեօթ տարեկան լինի:

—Ճիշտ է, Գէորգ. նա հազիւ վեց տարեկան կը լինէր, երբոր մայրը մեռաւ և անխիղճ Ուբարովը անտէր թողեց նորան, մաղձտութեամբ ասաց Պետրոսեանը:

Ո՞ր քիչ հանգստանալով, նա ուզում էր շարունակել, բայց յետոյ վճռեց, որ աւելի լաւ է լռել:

Ձէ', ինչ էլ լինի, ոչ ոքի չեմ ասի, թէ ով է աղջիկը և որտեղ է այժմ: Թող ոչ ոք չ'իմանայ, որ նա ապօրինի զաւակ է...

Մինչդեռ նա զբաղւած էր այդ մտածմունքներով, եկաւ հրաւիրւած բժիշկը և խօսակցութեան նիւթը փոխեց:

—Կատեա, ո՞ւր է տիկին Հեղինէն, հարցրեց Սահառունին բժշկի գնալուց յետոյ:

—Նա վաղուց է տուն գնացել: Ձգիտեմ ինչ է պատահել նորան. շատ վատ տրամադրութեան մէջ էր: Իրիկնապահին գնանոցա մօտ ու նորան հետդ բեր, հա՛:

—Ուրախութեամբ, մտնաւանդ որ Ասունուն էլ խոստացել եմ այսօր Միքայէլի հետ խօսել նորա գործի մասին:

Սահառունին համբուրեց կնոջը ու զուրս եկաւ իւր ընկերների մօտ:

Քամարի հետ ունեցած խօսակցութիւնից յետոյ Հեղինէն սկսեց ուշադրութեամբ դիտել մարդուն և կարծես սկսում էր նորա բնավորութեան մէջ նկատել իրան մինչև այժմ անյայտ յատկութիւններ:

Ինչո՞ւ են պատկապատ ընկնում Թամարն ու Միքայէլը, երբ եւս հարցնում եմ նոցա, թէ ինչու են խռովել իրանց քեռուց, ու ուզիդ են պատասխանում հարցիս. վերջապէս ինչո՞ւ պէտք է հէնց այն ժամանակը խռովէին, երբ որ քեռին սնանկացել էր: Արդեօք քեռորդին, ևս աւելի քեռու սանը, որ առանց նորա օգնութեան ու փողերի չէր կարող ուսում ստանալ, չը պիտի ընդհակառակը միտթարէր իւր ազգականին ու բարերարին՝ նորա հետ պատահած անբախտութեան ժամանակ,— յաճախ ինքն իրան հարցնում էր Հեղինէն:

Այդ դէպքից յետոյ Հեղինէն որքան աշխատում էր ինքն իրան համոզել, որ իւր Միքայէլը աղնիւ մարդ է, չէր լինում. մի անգամ կասկածն ընկել էր սիրտը և նորա կասկածոտ հայեացքը յաճախ կանգ էր առնում իւր մարդու անըմբռնելի դէմքի վերայ: Միևնոյն ժամանակը նա նկատում էր, որ մարդը ամեն կերպ աշխատում է իրան հեռու պահել և չը խառնուել նորա, ինչպէս ինքն անւանում էր, երևակայական, ֆանտաստիկական ծրագիրներին:

Հեղինէն սկսեց հեազհետէ աւելի ու աւելի յաճախ խորհրդակցել Սահառունու հետ, որ աշխատումէր վառ պահել նորա մէջ հարցասիրութիւնը: Շատ բան ինչ որ առաջ մութն էր թուում Հեղինէին, հետզհետէ պարզւում էր նորա համար. շատ բան, որ առաջ անյայտ էր նորան, նա լսում և իւրացնում էր: Շատ չանցած Սահառունին զարմանալով նկատեց, որ Հեղինէն այնքան արդէն զարգացել է, որ նորա հետ կարելի է խօսել այն բոլոր հարցերի մասին, որոնց մասին առհասարակ խօսում են համալսարանաւարտ երիտասարդների շրջանում: Յաճախ Հեղինէի հետ խօսելիս, նա մոռանում էր որ հետի խօսողը իւր ընկերը չէ, վիճում էր, տաքանում էր, առանց աշխատելու խօսակցութեան մէջ գործ դնելու այն կսկւած արհեստական ոճը, որով առհասարակ խօսում են տիկիներին հետ:

Հեղինէի Թամարի հետ ունեցած խօսակցութիւնից մօտ երկու շաբաթ անցած Սահառունին սովորականից վաղ այցելեց նորան: Զմեռալին արեգակը ուրախ լուսաւորում էր ամբողջ սենեակը. Հեղինէն նստած էր գրասեղանի մօտ և նորա հայեացքը բոլոր առ բոլոր կանգ էր առնում մէկ ձիւնապատ հօրիզոնի, մէկ դէմուդէմի բուխարու բոցավառ կրակի վերայ:

—Ներեցեք, կարծեմ ես խանդարեցի. գուք այսօր ինչպէս երևում է քաղցր ցնորքներով զբաղւելու արամադրութեան մէջ էք, ասաց Սահառունին նստելով բազմոցի վերայ:

—Ընդհակառակը, ինձ միշտ ուրախութիւն է պատճառում ձեր դալուստը:

Ո՛րքան փոխել է այս քանի օրւայ մէջ, մտածեց Սահառունին նայելով նորա աչքերի տխուր արտայայտութեանը և փոքր ինչ գունատւած դէմքին:

—Կարելի՞ է հարցնել, թէ ում նամակի վերայ էք այդպէս մտածմունքի մէջ ընկել:

—Ինչու չէ. զաղտնիք չէ: Ճանաչում էք իմ մօրաքրոջ որդի Նիկողայոսին: Ախ, մոռացել էի, որ դուք նորան միայն իմ պաամածօրին էք ճանաչում: Զարմանալի բան է, նա ամենևին չի փոխել այս երեք տարւայ ընթացքում, որ իրարից բաժանւել ենք. նոյն յափշտակող բնաւորութիւնը, նոյն հաւատը դէպի լաւը, դէպի բարին: Գուզէ՛ք կարդալ նորա նամակը:

—Ուրախութեամբ:

—Գիտէք, Գէօրգի Ալէքսանդրովիչ, ձեր ու նորա մէջ շատ նմանութիւն կայ, յանկարծ դուրս թռաւ հեղինէի բերնից:

—Ճիշտ, ժպտալով հարցրեց Սահառունին աչքը նամակից բարձրացնելով: Ս՛հօ, վրթանէսեանը արդէն արտասահմանումն է:

—Գիտէք, Նիկողայոսն ու Կատեան իմ միակ բարեկամներն էին: Բայց միշտ բախտաւոր ու ուրախ Կատեան, չը նայելով իւր անգին սրտին, չէր կարող մոռնել վաղաժամանակ դարդոտած որբի դրութեան մէջ:

Վերջին խօսքերը Հեղինէն արտասանեց տխուր ձայնով. նորա գեղեցիկ, սև աչքերը ջրակալեցին և իրանց տխուր արտայայտութեամբ աւելի գեղեցիկ էին երևում երկայն արտևանունքների տակից:

Ո՛րքան գեղեցիկ է տխուր ժամանակը, մտածեց Սահառունին աչքերը գցելով նորա վերայ և նորից խորասուզեց նամակի ընթերցանութեան մէջ:

—Շատ ճիշտ է դրում նամակի վերջում, թէ երջանիկ են այն ըրողները, երբ որ մարդս ինքն իրան է պատկանում, բայց դժբախտաբար չափազանց հազւադէպ են այդպիսի ըրողները:

— Ինչու որ, Գէորգի Ալէքսանդրովիչ:

— Որովհետեւ հանգամանքները, հասարակութիւնը, կեանքի պայմանները քիչ քիչ զերի են դարձնում մեզ, խլում են մեզանից մեր բոլոր ոյժերը, այնպէս որ վերջ ի վերջոյ մեզ զննելով զարմանում ենք տեսնելով, որ մեր առաջնայ բարոյական ոյժերից, մտաւոր հարստութիւնից համարեա ոչինչ չի մնացել, որ մենք առաջնայ համեմատութեամբ բարոյապէս սնանկացել ենք, գառնութեամբ ասաց Սահառունին:

— Ի՞նչ է եղել այսօր ձեզ, Գէորգի Ալէքսանդրովիչ, դուք, որ երբէք չէք թուլանում, այսօր վերին աստիճանի հիասթափւած էք երևում, իսկ ես մի քիչ առաջ վճռել էի ձեզինց խորհուրդ հարցնել:

Սահառունին մտայոյզ նայում էր կրակին և մի քանի րոպէ անցնելուց յետոյ միայն յիշեց, որ Հեղինէն իրանից ինչ-որ խորհուրդ էր ուզում հարցնել:

— Ներողութիւն, տիկին Հեղինէ, ձեր տխրութիւնը ինձ էլ ոխուր մտածմունքների մէջ գցեց... բայց ո՛չինչ, շուտով տխրութիւնս կանցնի... ի՞նչ էիք ուզում ինձնից հարցնել, ես, ինչ որ ձեռիցս գայ, պատրաստ եմ ձեզ համար անելու:

Հեղինէն միանգամից չը պատասխանեց: Լռութեան մի քանի րոպէում նորա գլխովը հազար ու մի միտք անցաւ, իսկ երբ որ նորա մտայոյզ հայեացքը կանգ առաւ Սահառունու վերայ, որ անթարթ նայում էր իրան, նա ասաց:

— Ես նկատում եմ, տիկին Հեղինէ, որ վերջերքս դուք ձգտում էք գործունեայ կեանքի: Ես գիտեմ, որ աննպատակ կեանքը ձեզ գոհացնել չի կարող, որ ինչ-որ ձգտում է դէպի առաջ, բայց դուք այնքան համարձակութիւն չ'ունէք, որ յայտնէք այդ. այնպէս չէ՞:

Հեղինէն մտերմաբար ժպտաց և գլխով արեց ինչան հաստատութեան:

— Միայն մի բանում էք սխալում, Գէորգի Ալէքսանդրովիչ. ես չէի ծածկում իմ ձգտումը, չէի լռում, է՛, դորա մասին չ'արժի երկար խօսել: Մի բան է ինձ շատ զարմացնում, ինչո՞ւ են տղամարդիկ վերին աստիճանի թշնամաբար վարւում կանանց բարձր ուսում ստանալուն: Լաւ է, որ բարի մարդիկ գտնւեցին, որոնք ինձ իրանց ինամքի տակ առան, բայց քանի-քանիսը զլուխ դնելու տեղ

չ'ունին և չեն կարողանում իրանց համար մի որ և է ապրուստի գուռ գտնել, որովհետև ամեն բան սովորել են ու ոչինչ չեն սովորել: Այ, մեր աշակերտահիներ ժամանակներից մէկը, որին մի ազգական կին էր պահում, այնքան նեղութիւն է քաշել նորանից, որ վերջապէս նորանից ազատուելու համար պսակել է մի մարդու հետ, որին նա համարեա ատում է: Խեղճ աղջիկ, գիտե՞ք... ինչ տանջանքների է մատնել նա իրան...

—Շատ էք յուզւած, տիկին Հեղինէ, մի՛ շարունակէք, հասկանում եմ ինչ էք ուզում ասել: Այո՛, հասարակական իրաւազուրկութիւնը, կնոջ ճնշող սովորութեան լուծը անբռնակայելի շարիքներ են ծնում: Այժմ Եւրոպայում շատ են խօսում, գրում այդ հասարակական շարիքի մասին:

—Նրա, մեր հասարակութիւնն էլ անտարբեր չի մնայ դէպի այդ շարիքը, աւելացրեց Հեղինէն:

—Բայց ամենից առաջ, տիկին Հեղինէ, պէտք է հասարակութիւնը պատրաստւած լինի նոր գաղափարներ իւրացնելու: Իսկ մեզնում կրթւած կոչւող կանանց մեծամասնութիւնը, վայր ի վերոյ զարգացումն ունենալով, ինչպէս ամեն մի նոր գաղափարի, նոյնպէս և կնոջ հասարակական դրութեան բարեփոխութեան վերայ նայում է իբրև մի նորութեան վերայ, որով չաշխատում են աչք շլացնել այնպէս ինչպէս նոր գլխարկներով:

—Այնու ամենայնիւ, Գէորգի Ալեքսանդրովիչ, իմ համոզմունքով, ձեզ նման մարդիկ նորա համար չեն ստեղծւած որ անտարբեր հանդիսականների դեր կատարեն, ոգևորւած ընդհատեց նորա խօսքը Հեղինէն:

Կարծես նորա արտասանած ամեն մի խօսքը խորը զգացմունքից էր ծնւած:

—Ես էլ ձեզ նման, տիկին Հեղինէ, կարծում էի, որ արդարութիւնը միշտ պէտք է յաղթահարի, բայց մի շարք դառն փորձերից յետոյ եկայ այն համոզմանը, որ ընդհակառակն արդարը միշտ ընկճւում է, զոնէ այժմ: Մեր հասարակական կազմակերպութիւնը այն աստիճանի խմորւած է հին աւանդութիւններով, որ ոչ մի նոր սկզբունք, ոչ մի լուսաւոր գաղափար չի կարողանում մուտք գործել նորա մէջ:

— Շատ ցաւալի բան է, ասաց Հեղինէն մտահոգութեամբ:

— Օհօ, ժամի երկուսին քիչ է մնացել, շուտով՝ վերջացրէք ձեր նամակը, հազիր ես էլ փօստն եմ գնալու:

Մինչդեռ Հեղինէն գրում էր, Սահառունին լրագիր էր կարգում և երբեմն աչքը գցում էր նորա արագաշարժ գրին:

— Սհա վերջացրեցի, ասաց նա, գրելով հասցէն:

— Այսօր էլ չէ՞ք գալ գնանք Սօլօլակի սարը, հարցրեց Սահառունին վերցնելով նորանից նամակը:

— Ուրախութեամբ, ես շատ եմ սիրում այնտեղ զբօսել: Ի հարկէ Կատեան էլ մեզ հետ կը գայ:

— Նա տանը չէ. չեմ իմանում մինչև այն ժամանակ կը վերադառնայ թէ չէ:

— Հրէս Միքայէլն էլ եկաւ. հը, կը գաս երթանք սարը զբօսելու:

— Ե՛հ, բան չունէ՞ք, մարդ էլ աննպատակ ման կը գայ. ես որ այդպիսի բանի գլուխ չունեմ, քեզ էլ խորհուրդ կը տամ այսօր չը գնալ, մեզ մօտ գուցէ հիւրեր գան:

Սահառունուն խնդրեցին մնալ ճաշի, բայց նա չը մնաց:

Ամբողջ օրը Սահառունին գտնուում էր առաւօտեան անցրած քաղցր ժամերի տպաւորութեան տակ:

Ինչ հիանալի կին է Հեղինէն. այդ տեսակ կինս լինէր, էլ ինչ դարդ ունէի, էլ այդպէս ոտ ու ձեռք կապած նստած չէի մնայ: Ե՛յ, այդպիսի վառ ձգտումներով կին որ ունենայի, հազար անգամ աւելի ուժեղ, եռանդոտ կը լինէի, մտածում էր նա ինքն իրան՝ նստած իւր առանձնասենեակում: Պատի ժամացոյցը խփեց գիշերւայ ժամի տասներկուսը: Մոմը պրծնելու վերայ էր: Սենեակի մութ պաստառները ճրագի ազօտ լուսով աւելի մռայլ էին յերևում, ձեան խոշոր փաթիլները ծեծում էին պատուհանը, բայց Սահառունին խորասուզած մտածմունքների մէջ ոչինչ չէր նկատում, նա մինչև անգամ չը նկատեց որ բաւական ժամանակ, մոմի պրծնելուց յետոյ, սենեակը բոլորովին մթնել էր:

Կառքի գղրղոցը, որ կանգ առաւ նոցա տան առաջ, կարծես յետ բերեց նորան «այն աշխարհից»:

Շուտաւով վառեց ճրագը և գնաց կնոջ դէմ:

—Վերջապէս եկար, Կատեա, երեք ժամից տւելի է քեզ սպասում եմ: Կա՛ց, կառապանին փողը տամ:

—Ինչ արած, Գէորգ, չէին թողնում գամ:

Ինչո՞ւ ես այդքան տալիս կառապանին:

—Ձե՞ որ ժամի տասից կանգնած սպասել է քեզ, Կատեա:

—Ա՛խ, բոլորովին մոռացել էի: Ինչպէս ուրախ ժամանակ անցրինք. էլ ասել չի լինի: Ձուր չեկար, Գէորգ: Այդպէս բան կը լինի՞, հոգիս. չէ՞ քեզ վայրենի կ'անւանեն, լաւ կը լինի: Ա՛յ թէ կը քնեմ, հա, սաստիկ յոգնել եմ, ասում էր Կատարինէն վաղ-վաղ հանելով վրայից զուքսեղէնը: Այդ ժամանակ նա գրպանից ինչ-որ մի թուղթ վայր գցեց:

Սահառունին վերցրեց թուղթը ու տւեց կնոջ:

—Ախ, խանութի հաշիւն է, ասաց նա ցոյց տալով մարդուն գրոտած ամբողջ թերթը: Ինչպէս է եղել, որ գրպանս է ընկել:

—Այդ ե՛րբ ես այդքանը ծախսել, զարմանալով բացականչեց Սահառունին:

—Միթէ՞ շատ է:

—Ի հարկէ. այդ իմ երկու ամուսնայ ռոճիկի չափ է: Ձախ դիր, Կատեա, պահանջներդ, տեսնում ես որ չեմ կարողանում լրացնել: Ե՛րբ պէտք է վերջապէս հասկանաս, որ ես հարուստ չեմ:

Իննը սկզբում յօնքերը կիտեց, բայց երբ որ մարդը խոստացաւ նորա արած պարտքերը տալ այն պայմանով որ էլ նա պարտքով բան չ'առնի, էլի ուրախացաւ:

—Թէ չէ, Գէորգ, ես ու զու կուր ընկած պարտապանների բաժանմունքը կ'ընկնենք, կատակի գցեց կինը և ընկաւ մարդու վզովը:

Մի քանի բաղքի խօսք ասելուց յետոյ, նա պառկեց քնի:

Սահառունին ևրկար ժամանակ մնաց նստած և նայելով կնոջ անվրդով քնած դէմքին մոտծում էր ինքն իրան. —երջանի՛կ ես: Կեանքը քեզ ժպտում է, օրերը շարքով իրար յետեւից գլորւում են քեզ համար իբրեւ մի անընդհատ բարիկենդան, գլուխդ չես ցաւացնում զանազան հարցերով: Ասենք ամեն տեղ էլ նոյնն է, ամենքն էլ իրանց վիճակից գոհ են, ձգտում են որոշ նպատակների, մինակ ես եմ միշտ տոժգոհ, միշտ ձգտում եմ ինչ-որ ցնորքի յետեւից և կեանքս դատարկ է թւում ին

Փորձերից խրատելով, Սահառունին օրէցօր աւելի ու աւելի էր սովորում կեանքի պայմաններին և սկսում էր կորցնել իւր առաջ-
ւայ հաւատը զէպի մարդիկ, Հետզհետէ նորա եռանդը սառնում էր
և նա համոզւում էր, որ եռանդով չի կարելի այն անել, ինչ որ
կարելի է կատարել համբերութեամբ ու զգուշ գործելով:

XI

Ասունին, Թօմաւէն ու Պետրոսեանը նշանակած ժամին տանից
դուրս եկան Սահառունու տունը գնալու, ուր նոքա պէտք է միա-
սին խորհուրդ անէին մի արդիւնագործական ձեռնարկութեան մասին:

Փողոցը դուրս գալու պէս նոքա տեսան մի խումբ օրիորդների,
որոնք բարձր-բարձր ծիծաղելով արագ գալիս էին նոցա կողմը:
Ասունին նկատելով նոցա մէջ Միհրանօվայի աղջիկներին քայլերն
արագացրեց: Թօմաւէնը դնում էր նորա յետեւից ուշադրութեամբ
նայելով օրիորդներին. իսկ Պետրոսեանցը մնաց տեղումը և ձեռները
գրպանը զրած, յօնքերը կիտած գետին էր նայում:

— Ինչի՛ նման է Պետրոսեանը, բարձր ասաց Նադեա Միհրանօվան:

— Բա՛հ, քա՛հ, քա՛հ, կշկշացին միւսները:

Նոյալ տարւայ սիւրտուկն էլ որ հագել է, էլ պակաս բան
չի մնացել, աւելցրեց նա:

— Գիտես, Նադեա, Պետրոսեանը ում նման է, ճտճտացրեց նո-
ցանից մէկը և ինչ որ քչիչալով ասաց կողքին կանգնած ընկերու-
հիներին ու սկսեցին հռհռալ:

Օրիորդներից երկուսը, որոնք միւսներից մի քիչ հեռու էին
կանգնած, ինչպէս երևում էր, չէին մասնակցում նոցա անքաղա-
քավարի խօսակցութեանը: Նոցանից մէկը, փոքրիկ, սիրուն Աննա
Գուրգենեանը թէև փոքր ինչ տհաճութեամբ, բայց լուռ ու հա-
մեստ նայում էր միւսներին. իսկ միւսը, Սօֆիա Միհրանօվան ար-
համարհական հայեացք էր գցում մէկ այս, մէկ այն օրիորդի վերայ:
Վերջը համբերութիւնը հասնելով, նա մօտեցաւ միւսներին ու խրա-
տելու ձևով սկսեց խօսել:

— Բաւական չէ՞ ծիծաղէք, mesdames, չէ՞ ուրիշներն էլ ձեզ
վրայ կը ծիծաղեն: Այս վերջինը լինի որ ևս ձեզ հետ մի տեղ եմ

գնում, ձեզ խայտառակում էք բաւական չէ, հետներդ ման եկողներին էլ էք խայտառակում:

—Քա՛հ, քա՛հ, քա՛հ: Սորա՛ն տեսէք. մեզ հետ տեղ չի գնա՛յ. ով է իմանում սե հագնենք, ա՛յ, վրայ տեցին չորս կողմից:

—Ձեզպէսների հետ չ՛արժի խօսել: Աննա, ինչ ենք կանգնել, գնանք:

—ձիշո որ, գնանք, mesdames, թէ չէ առաջին ժամին կ՛ուշանանք, մեղմ ձայնով ասաց Գուրգենեանը մօտենալով ընկերուհիներին:

—Անոն էլ նորանից պակաս սուրբը չէ, փէշերքին ծունր պէտք է դնել, ասաց Նադեա Միհրանօվան, գիրքը բերնին դրեց քրքիջը պահելու համար ու առաջ գնաց. բոլորն էլ հետեցին նորա օրինակին:

—Այդ ո՛ւր էք այդպէս շտապում, հարցրեց Թօմաեւը մօտենալով նրանց:

—Դասախօսութիւն լսելու, ասաց Սօֆիան:

Էլ ուրիշ ուր կարող էին գնալ մեր օրիորդները, հագնեց Ասունին:

—Վաղը կը գա՞ք մեզ մօտ:

—Ի հարկէ, ի հարկէ, Նադեժդա Գրիգօրիեւնա:

—Հետներդ Պետրոսեանցին էլ բերէք, նա շատ խելօք մարդ է երևում, ասաց Սօֆիա Միհրանօվան:

—Դժլար թէ նա ընդունի ձեր սիրալիր հրաւերը, պատասխանեց Ասունին:

—Ինչ է, էլի ամբողջ օրը աշխատում է, հարցրեց Սօֆիան:

—Եւ լուսաւորում է մեր ազգը իւր յօգւածներով, ծաղրելով աւելցրեց Նադեան:

—Իայց նորա քարոզը մնում է «ձայն բարբառոյ յանապատի», որովհետեւ մեզնում գեղեցիկ սեռը հայ լրագիրներ չի կարդում, նկատեց Թօմաեւը:

—Իսկ եթէ իմանալինք, որքան կը քաջալերէր և աշխոյժ կը տար նորան ձեր համակրութիւնը, ասաց Ասունին:

—Ձարմանում եմ, թէ ինչու մեր կանայք անտարբերութեամբ են վերաբերւում ամեն վսեմ ու օգտակար բանի: Նրանցը միայն պարելն ու զուգւելն է, լուրջ կերպով ասաց Սօֆիան:

Նա բաւական ժամանակից ի վեր լուրջ ու զարգացած օրիորդ էր աշխատում ձեւանալ և այնքան գոհ էր այդ դերից, որ ուշադրութիւն չը դարձրեց իւր վերջին խօսքերից յետոյ ընկերուհիներ թարմբացած քրքիջին:

— Դասախօսութեան գնալով ենք թէ չէ, տհաճութեամբ հարցրեց Գուրգենեանը:

— Գնում եմք, գնում, պատասխանեցին մի քանիսը:

— Մեզ չը սպասէք, մենք տեղ ունենք գնալու, աղաղակեց Նադեան ու ուրիշ երեք օրիորդների հետ, բարձրաձայն խօսելով ու ծիծաղելով, ճանապարհը ծռեց դէպի Ալեքսանդրեան այգին:

— Այ՛ թէ ինչու՞ն է կայանում դոցա դասախօսութիւնը, փնփնթաց Պետրոսեանցը հասնելով ընկերներին:

— Միթէ չէիր իմանում, Տիգրան, որ կանանց բարձրագոյն կուրսերի գրաւիչ կողմն այդ է:

— Բայց Տօ՛ չես կարող հերքել, Թօմասեւ, որ այժմ մեր օրիորդները աւելի են ձգտում ուսում ստանալու քան թէ առաջ:

— Ճիշտ է, Ալեքսանդր, կասկած չը կայ, որ այդպէս է, բայց ես էլի կ'ասեմ, որ մեծամասնութիւնը ամենեւին ձգտումն չ'ունի սովորելու, այլ ցուցամոլութիւնից է այդ անում և ի չարն է գործ դնում ծնողների վստահութիւնը, որոնք աղջիկներին իրաւունք են տալիս տանից դուրս գալու, հաւատացած լինելով, թէ նոքա գնում են դասախօսութիւն լսելու և ոչ թէ գժի նման Ալեքսանդրեան այգում վազվզելու:

— Է՛հ, ինչի նման է կանանց այժմեան ուղղութիւնը, բարկացած ասաց Պետրոսեանցը: Աւելի լաւ է նոքա նահապետական, բնական վիճակի մէջ մնացած լինէին: Ինձ այդպիսի կանայք աւելի են դուր գալիս քան այժմեան իբր թէ կրթւած կանայք, խելքիս էլ որ գցում եմ, էլի այն եզրակացութեան եմ գալիս, որ կեղծ կրթւածները չկրթւածներից աւելի վատ են:

— Այդ օրիորդների մէջ մի շատ համակրելին կար, չե՞ս իմանում ո՞վ է, Ալեքսանդր, ես նորան սկի մինչև այժմ չէի տեսել, հետաքրքրութեամբ հարցրեց Թօմասեւ:

— Այն Գուրգենեանի աղջիկն է, որ հերու մեռաւ: Ռուսաց ամենալաւ պանսիօններից մէկումն է ուսում առել: Մայրը մի ամիս

կը լինի ինչ Մոսկւայից ամբողջ ընտանիքով եկել է Քիշլիս: Պետրոսեանցը ուշադրութեամբ ականջ էր դնում և փոքր ինչ այլապէս:

—Ը՛, մտածեց նա, ուրեմն արդէն հեռացել են Ռուսաստանից... ինչպէս է եղել, որ ես չեմ իմացել: Հէնց այսօր կերթամ մօտները: Այսպէս իօսելով նոքա աննկատելի կերպով մօտեցան Սահառունիներէ տանը:

Սահառունու առանձնասենեակում մի քանի տղամարդիկ նրստած նոցա սպասում էին: Սկսեցին խորհուրդ անել: Ինչպէս առհասարակ լինում էր, այս անգամ էլ երկար ու տաք-տաք խօսելուց յետոյ, առանց մի բան վճռելու, ցրւեցին:

Մի քանի ամիս շարունակ Սահառունուն հանգստութիւն չէր տալիս արդիւնազործական ձեռնարկութեան ծրագրի իրադրծելու միտքը: Ժամերով նա զբաղւում էր տեղային անմշակ նիւթերի, նրանց մշակելու ու տեղափոխելու միջոցների ուսումնասիրութեամբ, ամբողջ երեկոներ խորհրդակցում էր ընկերների հետ, բերել էր տալիս այդ հարցին վերաբերեալ գրքեր, մի խօսքով աշխատում էր հարցը ամեն կողմից և հիմնաւորապէս ուսումնասիրել:

Սեփական զրամագլխի պակասութեան պատճառով Սահառունին ուզում էր ընկերութեամբ սկսել գործը, նա ուզում էր հիմնել ակցիօներ ական ընկերութիւն: Երբոր նա յայտնում ու մանրամասն բացատրում էր իւր ծրագիրը ընկերներին, նոքա ոչ միայն համաձայնում էին, թէ ձեռնարկութիւնը շահաւէտ է, այլ և ցանկութիւն էին յայտնում մասնակցելու գործին, բայց երբոր Սահառունին բաւական համարելով դատողութիւններով ու խորհրդակցութիւններով զբաղել ուզում էր դիմել կառավարութեանը նոր ակցիօներ ական ընկերութիւն հիմնելու թույլութիւն խնդրելու, որի նմանը դեռ չը կար Անդրկովկասում, ընկերները հեռացան նորանից, գործը շատ ըիսկի ենթարկւած համարելով: Գործի մեծութիւնը սկսել էր վախ ազդել նրանց. նոքա երկար ժամանակ տատանւում էին այդ-ի և ոչ-ի մէջ. նոցա անվճռականութիւնը պարզ ցոյց էր տալիս, որ նոքա ուզում էին սկզբում հեռուից նայել, տեսնել,

թէ ինչ դուրս կը գայ այդ ձեռնարկութիւնից ու յետոյ, եթէ գործը շահաբեր լինէր, մտնել մէջը:

Տեսնելով որ յոյս չը կայ ընկերների վերայ, Սահառունին աշխատում էր հասկացնել այդ ձեռնարկութեան օգուտը և համոզել մասնակցելու տեղացի դրամատէրներին:

Այդ նպատակով նա լրագրում տպեց մի շարք յօդաւճներ տեղային արդիւնագործութեան զարգացման մասին, բայց նորա դրամոր քարոզը բերանացի յորդորներից աւելի յաջողութիւն չ'ունեցաւ:

Սահառունու համար շատ դժւար էր ձեռք վերցնել իւր ծրագրից, որը վերայ այնքան ժամանակ էր կորցրել և որի շահաւէտութիւնը նորա համար ակներև էր, բայց յոյս ունենալով, որ մօտիկ ապագայում կը կարողանայ իրագործել այդ ծրագիրը, նա առ ժամանակ մոռացութեան տւեց այդ և սկսեց զբաղւել աւելի համեստ ձեռնարկութիւնների ծրագիրներով, սակայն համեստ ծրագիրները սլակաս դժւարութիւններ չէին ներկայացնում նորան:

Ձեռնհաս մարդիկ տեսականի նկատմամբ գովում էին նորա ծրագիրների մեծ մասը, բայց դործադրութեան տեսակէտից այդ ծրագիրները շատ անյարմարութիւններ ունէին այնպիսի երկրի համար, որ զուրկ էր հաղորդակցութեան յարմար ծանապարհներից:

Սահառունին չը նայելով բոլոր գործ դրած ջանքերին չը կարողացաւ իւր մասնագիտութեան համապատասխան գործ գտնել: Նա տեսնում էր, որ իւր շրջապատողները չեն հասկանում, թէ մարդ ամեն գործով զբաղւել չի կարող, որ նոցա ծիծաղելի են թւում կոչումն, մասնագիտութիւն բառերը: Այդ բոլորը ի հարկէ շատ միտթարական չէր կարող լինել Սահառունու համար: Անկասկած նա չէր կարող անմտութեան հասցնել իւր համոզմունքը և այն աստիճանի յամառութեամբ գերադասել իւր մասնադիտութեան համապատասխան գործը ուրիշ գործերից, որ համաձայնէր ապարդիւն կերպով գործ դնել իւր աշխատանքը, բայց այն աստիճանի էլ ոսկէ հորթի երկրպագու չէր դարձել, որ հեշտութեամբ, առանց կռւի հրաժարւէր այն մասնագիտութիւնից, որին գիտակցաբար և լուրջ կերպով նւիրել էր իւր երիտասարդութեան ամենալաւ տարիները: Նա երկար ժամանակ կռւեց, նորանոր փորձեր արեց և բոլոր փորձերի անյաջողութիւնը միայն կարողացաւ համոզել նորան, որ

կամայ—ակամայ պէտք է թողնել մասնագիտութիւնը և գիմել ուրիշ գործի։ Երկար ու բարակ մտածելուց յետոյ, նա վճռեց միտել արքունական ծառայութեան, որ գտնէ ժամանակաւորապէս կարողանայ ընտանեկան պահանջները լրացնել։ Նա պաշտօն գտաւ վարչական մասում։

Այդ բոլոր անպաշտօնութիւնները անշուշտ պէտք է աղդեցութիւն գործէին Սահառունու բնաւորութեան վերայ. նա շատ զիւրազրգիւ դարձաւ, խօսակցութեան եղանակի մէջ նկատուում էր կծու դառնութիւն, շատ անգամ այնպիսի րոպէներ էին լինում, որ նա քիչ էր մնում ինքն իրան վերայ ծիծաղէր։

Որքան ուրախացաւ Կատարինէն իմանալով, որ մարդը արքունական ծառայութեան է մտել, էլ ասել չի լինի։ Նա իսկոյն հագնւեց ու տանից դուրս եկաւ, որ գնայ Ամիրանօյներին ու մի քանի ուրիշ ծանօթների յայտնի իւր բախտաւորութիւնը։ Տանից դուրս գալով նա հազիւ թէ մէկ—երկու քայլ էր արել, որ լսեց Տրունիցկու ձայնը և սաստիկ ուրախացաւ։

—Եկատերենա Իւանօվնա, այդ ո՞ւր էք գնում այսպիսի ժամանակ ու մենակ։

Այդ ասելով Տրունիցկին իջաւ շքեղ շարաքանից և վազեց դէպի Կատարինէն։

—Ախ, ինչպէս վախեցայ, ասաց Կատարինէն կարմրելով։ Երբ էք եկել։

—Երէկ դիշեր։ Ումնից վախենաք, ինձնից չը պէտք է վախենաք, Եկատերինա Իւանօվնա. թոյլ տւէք ինձ ձեզ տեղ հասցնել, ասաց Տրունիցկին շողովքոր ձայնով ու պինդ սեղմեց Կատարինէի փոքրիկ գեղեցիկ ձեռքը։

—Ենորհակալ եմ, Ադօլֆ Անդրէիչ, զուր էք նեղութիւն կրում, ես մենակ կերթամ, շատ մօտ է։

—Զարմանում եմ, թէ ինչպէս է ձեր ամուսինը ձեզ թողնում, որ տանից մենակ դուրս գաք, ես չէի սիրտ անի։ Նա, ինչպէս երևում է, շատ չի հոգս քաշում ձեր վերայ։

—Սխալուում էք։ Առաջինը, որ նա տանը չէր, երբ որ ես դուրս եկայ, երկրորդ՝ ինչ՞ կարող է պատահել ինձ, միամտաբար հարցրեց Կատարինէն։ Ես ապահովա՞ծ եմ, վճռաբար աւելցրեց նա ու ծիծաղեց։

—Գեղեցկութիւնն ու քահանայութեան վատ գրաւականներ են, ասաց Տրունիցկին լուրջ սրտացաւութեան եղանակով:

—Ճիշտն ասած, չեմ հասկանում ձեր ասածը, պատասխանեց Կատարինէն աչքերը կօկէլտաբար ոլորելով:

—Իբր թէ չը գիտէք, որ հեշտութեամբ կարող են սիրահարուել ձեր վերայ, կէս քնքշաբար, կէս խարդախ եղանակով հարցրեց Տրունիցկին:

—Զէ մի ի՛նչ: Ո՞վ պէտք է սիրահարուի:

—Ո՞վ.—գեղեցկութեան իսկական երկրպագուները, ոգևորած ասաց Տրունիցկին կռնալով դէպի Կատարինէն:

Նա ուրախ նայեց Տրունիցկուն, յետոյ յանկարծ շփոթեց, որի վերայ ինքն էլ զարմացաւ, երեսը ծածկեց հովանոցով ու արագացրեց քայլերը:

—Գուք, երևի, կը մասնակցէք ներկայացման, հարցրեց Կատարինէն փոքր ինչ յետոյ աղաուելու շփոթութիւնից:

—Միայն մի դէպքում:

—Ի՛նչ դէպքում, կարելի՞ է հարցնել:

—Եթէ դուք էլ մասնակցէք:

—Ա՛յ քեզ բա՛ն. ե՞ս ինչացու եմ: Ես ամենեւին բեմական ընդունակութիւն չունեմ:

—Ինչ անենք, որ չունէք: Ինձ միայն ձեր ներկայութիւնն է պէտք, որ միշտ ինձ ոգևորում է: Կը մասնակցէք, չէ՞:

—Զգիտեմ, խա՛չը, մարդուս հետ խօսեմ, տեսնեմ:

—Միթէ չէք կարող ինքներդ վճռել: Սարսափելի՛ բան է:

Վերջին խօսքը Տրունիցկին սաստիկ շեշտեց. Կատարինէն ցնցեց, բայց շուտով հանգստացաւ և կանգ առնելով Ամիրանօվների զրան մօտ սկսեց անհամբերութեամբ զանգահարել: Մնաք բարեւ ասելիս Կատարինէն սովորականից աւելի պինդ սեղմեց Տրունիցկու ձեռքը:

—Գնանք, Հեղիկ, շուտ արա գլխարկդ դիր, սովորականից դուրս յուզած ձայնով ասաց Կատարինէն մանելով սենեակը: Ըհ՛ր, Գէորգ, դու այստեղ ես, իսկ ես ուզում էի մի դէպքի առիթով փոքրիկ ընտանեկան քէֆ սարքել:

—Հա, ի հարկէ, այնպիսի նշանաւոր դէպք է, որ պէտք է պատշաճաւոր կերպով տօնել, հեղնօրէն ասաց Սահառունին: Էլ զանազան նաղեա, Զիզի ու Միմիները չեն ծիծաղիլ քո վերայ: Նոքա աւելի պատուով ու յարգանքով կը վերաբերեն քեզ իբրեւ ապագայ գեներալ շայի: Քիչ բան է, ինչ:

—Պատիւ ունինք շնորհաւորելու ապագայ գեներալ շային, աղաղակեցին միւս սենեակից Ասունին ու Թօմաեւը:

—Այ, սեւերեսներ, դուք էլ էք այստեղ, հա՞. մա՛րշ, բոլորդ էլ մեզ մօտ:

—Կատեա, դուրսը սարսափելի քամի է, աւելի լաւ չի լինի այստեղ մնանք, ասաց տանտիկինը:

—Ի հարկէ, հաստատեց կնոջ խօսքը Ամիրանօվը:

—Լաւ, բայց ես պէտք է մտնեմ կօնդիտերի մօտ, զանազան խմորեղէններ ու քաղցրեղէններ եմ պատւիրել. որ կշռեն պատրաստեն ինձ համար, պէտք է վերցնել: Ես այս րոպէիս կը վերադառնամ:

Կատարինէն ասաց ու գուրս թռաւ. Ասունին վազեց նորա յետեւից:

—Ինչ էք անում դուք ու ձեր գիւղատնտես ընկերը, հարցրեց Ամիրանօվը Թօմաեւին:

—Ոչինչ, գործի ենք սպասում:

—Էլի ձեր մասնագիտութեան համապատասխան գործ էք փնտռում, հա՞:

—Այո, անհոգութեամբ պատասխանեց Թօմաեւը, շարունակելով թերթել պատկերազարդ շաքաթաթերթը:

—Իսկ մարդկային ցեղը ուղղելով դեռ չէ՞ք զբաղւել: Այդ շատ վսեմ զբաղմունք է, ա՛յ հարցրէք Գէորգին, նա գիտի:

Սահառունին ծաղրական ժպիտով նայեց Ամիրանօվին. նորա համար այնքան սովորական էին դարձել այդպիսի կծու ակնարկութիւնները, որ աւելորդ համարեց պատասխանել:

—Մինչև մի կարգին գործ դտնելս մասնաւոր դասերով եմ կառավարւում, նոյն անհոգութեամբ պատասխանեց Թօմաեւը:

Թօմաեւը մի քանի անգամ ուր հարկն է խնդիրք էր տւել, խնդրելով գիմնադիպում մաթեմատիկայի կամ բնական գիտութիւն-

ների ուսուցչի պաշտօն, բայց անորոշ պատասխան էին տալիս, մէկ խոստանում էին տեղ տալ նորան երբոր պաշտօն ազատւի, մէկ էլ բալորովին մերժում էին նորա խնդիրքը:

— Որ ասում եմ ծառայութեան մօէք, չէք լսում. առաջ մի ծառայեցէք, յետոյ երբ որ յարմար դէպք կը պատահի, էլի կարող էք ուսուցիչ դառնալ, ասաց Ամիրանովը:

— Այդ է էլի. լաւ օգուտ կը տանք հասարակութեանը, եթէ հացթուխը սկսի կօշիկ կարել, իսկ կօշկակարը—հաց թխել, և դեռ զարմանում են, որ մեզնում աչքի ընկնող մարդիկ չը կան, պատասխանեց Սահառունին:

— Ասա խնդրեմ, Գէորգ, աւելի լաւ չէր լինի որ դու սկզբում անէիր այն ինչ որ վերջը ստիպւած եղար անելու: Եթէ հենց սկզբում մտած լինէիր ծառայութեան լաւ ասպարէզ կ'ունենայիր առաջիգ:

— Ինչի՞ս է պէտք ասպարէզը. եթէ պսակւած չը լինէի, այժմ էլ ծառայութեան չէի մտնի, քչով կը բաւականանայի, ասաց Սահառունին ու նորից մոքումը զղջաց, թէ ինչու էր այնքան շուտով պսակւում:

Հեղինէն ուշադրութեամբ նայում էր նորան ու հասկանում էր նորա մէջ կատարւող ներքին կռիւը: Նա ուզում էր հանգստացնել, մխիթարել նորան, նա աչքով էր անում նորան, որ հետը գնաց միւս տենեակը, բայց Սահառունին չէր հասկանում, այն ժամանակ Հեղինէն ձեռքը կպցնելով նորա ուսին ասաց.

— Գնանք, մի քիչ ման գանք դահլիճում, այստեղ շատ են ծխել: Սահառունին ուրախութեամբ կատարեց նորա ասածը:

— Գէորգի Ալեքսանդրովիչ, անկեղծ կը պատասխանէք, եթէ մի բան հարցնեմ:

— Ի հարկէ, եթէ հարցը անձնապէս ինձ կը վերաբերի:

— Այո, այո, ձեզ: Ասացէք խնդրեմ, դուք շատ տօգոհ էք, սր ծառայութեան էք մտել, չէ՞:

Սահառունին լուռ գլխով արեց:

— Դուք գիտէք, տիկին Հեղինէ, որ իմ այժմեան դրութեան մէջ այդ միակ ելքն էր:

— Ուրեմն էլ ինչու էք յուսահատւում: Ձեզ այդ սկի չի սաղում: Դուք չէիք ասողը, թէ մարդ եթէ լաւ հասկանայ իւր պար-

տականութիւնը, ամեն գործում կարող է բաւարարութիւն գտնել: Զեղինէն այնպիսի ջերմ սրտացաւութեամբ նայեց Սահառունուն, որ նա ակամայ բռնեց նորա ձեռքը և զգացած ասաց.

—Շնորհակալ եմ, տիկին Զեղինէ. դուք իրաւունք ունէք ինձ յանդիմանելու: Ով որ վայելում է ձեզ պէս կնոջ համակրութիւնը, նորան աններելի է տոգոհ լինել իւր վիճակից:

—Ճիշտ, ժպտալով հարցրեց Զեղիրէն, ձեռքը կամաց ազատելով նորա ձեռքի միջից:

Մի քանի րոպէ նոքա լուռ քայլում էին:

—Տեսէք, Գէորգի Ալեքսանդրովիչ, կատակով ասաց Զեղինէն, եթէ մէկ էլ ձեզ տեսել են այդպէս մթնգած, կարող էք այդ համակրութիւնից զրկւել: Կ'ուզէք ձեզ յիշեցնեմ ձեր ասածներից շատերը, աւելի լրջօրէն աւելցրեց նա:

—Ի՞նչ, օրինակ:

—Շատ բան. երբ որ տեղը գայ կ'ասեմ, իսկ այժմ մի ուրիշ բանի վերայ խօսենք:

—Ոչ, տիկին Զեղինէ, ես չեմ ուզում, որ դուք սխալ կարծիք ունենաք. թող ուրիշները իմ մասին ինչ ուզում են կարծեն, բայց դուք... դուք պէտք է հասկանաք ինձ: Ճիշտ է, ես շատ բան էի ասում, երբ որ յոյս ունէի կրթւած փոքրամասնութեան հաստատակամութեան ու պարտաճանաչութեան վերայ: Իսկ այժմ ես համոզւեցի, որ այդ փոքրամասնութիւնը վախենում է կռից, հեշտութեամբ հաշտւում է կեանքի ներկայ պայմանների հետ ու բողոքելու ամենևին ցանկութիւն չունի:

—Ուզում էք ասել, թէ քանի որ այդ այդպէս կը շարունակւի չի կարելի յուսալ, որ արդարութիւնն ու ճշմարտութիւնը յաղթանակ տանեն:

—Շա՛տ պիտի սպասենք դորան: Հին հասարակութիւնը զգալով, որ իւր ոյժի հիմքը ստութիւնն է սխտեմաբար հալածում է ճշմարտութիւնը իբրև իւր բնական թշնամուն: Ահա, տիկին Զեղինէ, թէ ինչով պէտք է զխաւորապէս բացատրել այն բոլոր ապօրինութիւններն ու անարդարութիւնները, որոնք ամեն ժամ, ամեն րոպէ վրդովում, զայրացնում են մեր բարոյական զգացմունքը:

Սահառունին զարմանալով նկատում էր, որ ինքը ոչ մի ժա-

մանակ նոյնպէս պերճախօս չի լինում ինչպէս տիկին Ամիրանեանի հետ մենակ ֆնացած ժամանակ:

Նոքա այնքան զրաւուել էին խօսակցութեամբ, որ չը նկատեցին Կատարինէի ու. Ասունու ներս գալը:

— Դուք, երևի, կնոջ աշխատանքի մասին էք խօսում, ծիծաղելով նկատեց Ասունին:

Գիտէք, Եկատերինա Իւանօվնա, ձեր ամուսինը ձեզ համար գործ է գտել:

— Շատ շնորհակալ եմ, ես առանց այն էլ շատ գործ ունեմ. վաղը երկու-երեք այցելութիւն պէտք է անել, վաղը չէ միւս օր մի փունջ պատրաստել տիկին Ն-ի տօնին ընծայելու համար...

— Ո՛րքան գործ է, երբ պէտք է այդքանը պրծնես, կծու հեղ-նութեամբ ասաց Սահառունին կտրելով կնոջ խօսքը:

Կատարինէն նեղացաւ ու դուրս գնաց դահլիճից: Ասունին իսկոյն դուրս պրծաւ նորա յետեից ու կատակներով ուրախացրեց նորան:

Թէից յետոյ Ասունին առաջարկեց տիկիններին գնալ Թատրօն: Մարդիկը մի մի պատճառ գտան ու չը գնացին հետները:

— Ելի տրամադրութիւններդ տեղը չէ, Եկատերինա Իւանօվնա, ճանապարհին դիմեց նորան Ասունին: Ձեր սրտի բաղձանքը, փառք Աստծու, կատարուեց, Գէորգը մտաւ ծառայութեան, էլ ի՞նչ էք ուզում: Ապագայում դուք ինձ համար հովանաւորութիւն, պրօ-տէկցիա կը կազմէք ու կը տեսնէք, թէ ես ինչ օրինակելի առանձին յանձնարարութիւնների պաշտօնեայ կը լինեմ իմ գեներալ շաշի մօտ:

— Թողէք, թէ Աստուած կը սիրէք, ձեր կատակները: Զը գիտէք ի՞նչ է, որ Գէորգը, իւր տարօրինակ բնաւորութեան պատճառով, յաւիտեանս յաւիտենից միեւնոյն պաշտօնում բանդ կը լինի: Ա՛յ ինչ եմ ասել Միխայիլ Պետրովիչին, յետեիցը որ ընկնես չես հասնի, այնպէս է առաջ գնում: Գիտես, Հեղինէ, այս քանի օրս լսեցի, որ Միխայիլ Պետրովիչը շուտով կը ստանայ համարեա գեներալական պաշ-տօն, Ն-ձէի պաշտօնը: Այդ բոլորին Կատարինէն նախանձի նման մի բան զգաց դէպի Հեղինէն: Շատերը յարձակւում են Միխայիլ Պետ-րովիչի վերայ նորա համար, որ նա աշխատում է ստանալ այդ պաշ-

տօնը, իսկ ես ընդհակառակը կարծում եմ, որ շատ լաւ է անում: Նա դիտի, որ իշխանութիւնը տօգոհ է Ն-ձէից. միւսնոյն է նա վաղ թէ ուշ պէտք է զրկի այդ պաշտօնից, և շատ խելօքութիւն է անում, որ օր առաջ աշխատում է իւր գլխի ճարը տեսնել ու ամեն միջոց գործ գնել իւր նպատակին հասնելու համար: Երանի՛ քեզ, Հեղինէ:

—Դու էլ բան գտար նախանձելու, տհաճութեամբ պատասխանեց Հեղինէն ու մտածմունքի մէջ ընկաւ:

—Ի հարկէ, քո մարդը բոլորի հետ լաւ է, դու չես զգում այն բոլոր անբաւականութիւնները, որոնց ես եմ ենթարկւում:

Այդ րոպէին Կատարինէի սրտում զայրոյթ խաղաց դէպի իւր մարդը և ցանկութիւն ծագեց կծելու ընկերուհուն:

Մի մարդու հետ Գէորգը գործ չի ունեցել, որ մէջները անբաւականութիւն չը ծագի. քէֆ է էլի: Ա՛յ, այժմ էլ, եթէ նա լինէր, անպատճառ կ'ասէր, որ նա չի վերցնի ահագին ընտանիքով ծանրաբեռնաւծ ու աղքատ մարդու ձեռքից խլած պաշտօնը:

—Շատ էլ ճիշտ կ'ասէր, տխրութեամբ նկատեց Հեղինէն:

—Ձարմանալի կերպով ես դատում, բարկացած կտրեց նորա խօսքը Կատարինէն: Ն-ձէն վաղ թէ ուշ պաշտօնից զրկւելու է, մէկն ու մէկը պէտք է ստանայ նորա պաշտօնը, միւսնոյնը չէ թէ ով կը ստանայ, Ալեքսանդր Վասիլիչ:

—Երկուսդ էլ ճիշտ էք ասում, ամենքդ ձեր տեսակէտից, Ժի-ծաղելով պատասխանեց Ասունին: Ա՛յ հասանք թատրոնին:

Թատրոնում Կատարինէի տրամադրութիւնը շատ շուտով փոխւեց. մուգիկան և բազմութիւնը միշտ նորա վերայ լաւ էին ազդում, բացի դորանից նա այնտեղ պատահեց Տրուսիցկուն: Իսկ Հեղինէն շատ տխուր էր: Կատարինէն այն աստիճան գրաւուել էր զւարճութեամբ, որ երեկոյթի վերջում միայն նկատեց իւր ընկերուհու տխրութիւնը և շատ զղջաց, որ նորա սիրտը կտրել էր:

XII

Սահառունու ծառայութիւն մտնելուց երեք-չորս շաբաթ յետոյ իշխան Նակունին նոր պաշտօն ստանալով պատրաստուում էր գնալ Ս. Նահանգը:

— Լեղինէ, շուտ արա, հագնւիր, բայց որքան կարող ես լաւ հանգնւիր, քեռնց մօտ երեւի շատ հիւրեր կը լինին, լաւեց առանձնասենեակից Ամիրանօվի ձայնը:

— Այս րոպէին, Միշէլ:

Քառորդ ժամից յետոյ նա հագնւած պատրաստ էր: Սև մետաքսեայ հագուստը շատ սաղում էր Լեղինէին. նորա գեղեցկակազմ իրանը մետաքսեայ քիփ շրջապատի մէջ աւելի նազելի էր երևում, իսկ շորի սև գոյնից աւելի աչքի էր ընկնում նորա կաշու սպիտակութիւնն ու թարմութիւնը: Ամիրանօն չը կարողացաւ իրան պահել և պարզ ցոյց տուեց իւր յափշտակութիւնը ու ինքնագոհ սրտով կնոջը նստացրեց կառքը:

Լեղինէն վազեց ուղղակի քեռու առանձնասենեակը:

— Գնա, Մայիկօյին զարթեցրու ու ասա, որ շուտով կառքը կը բերեն, ուրախ-ուրախ ասաց Շակունին համբուրելով քրոջ աղջկայ ճակատը: Թշնամիս կնոջ հետ ճանապարհ չը գնայ, մինչև Շուշանը զարդարւի, ժամը կ'արձակուի: Այ ինչ եմ ասել քեզ, Լեղիկ, դու քո հանգուցեալ մօրդ նման կտրինք ես, իսկոյն երևում է, որ իմ արիւնիցն ես:

Երբ որ Լեղինէն գնաց, Ամիրանօվը ակնածութեամբ մօտեցաւ Շակունուն, հարցրեց թէ ինչպէս է նորա առողջութիւնը և քաղաքավարի կերպով միտքը գցեց իւր խնդրածը:

— Հա, Ելիզաւետա Բօգդանօվնային ասացի. նա խոստացաւ ի նկատի ունենալ այդ տեղը քեզ համար: Լէյ գիտի ժամանակ, Կէկէյօների թագաւորութիւնն է, բացականչեց գեներալը ու որքան ուժումը կար քրքշաց: Այս էլ Մայիկօն: Հը, գնում ենք, ամեն բան պատրաստ է:

— Պատրաստ է, պատրաստ, հոգիս, պատասխանեց իշխանուհին յոգնած ձեւացնելով իրան և մտերմաբար մեկնեց ձեռքը Ամիրանօվին, որ նա ակնածութեամբ համբուրեց:

— Ես բոլորովին գոհ եմ իմ Լեղինէիս վիճակից: Ես սպտեղից հանգիստ սրտով եմ հեռանում, Միխայէլ Պետրովիչ, Լեղինէիս բախտը ձեզ նման վստահելի մարդու ձեռքում տեսնելով: Մեզանում այժմ կարգին երիտասարդների ճրագով պէտք է ման գալ:

Ամիրանօվը երախտագէտ սրտով դուրս տուեց և սեպհական արժանապատուութեան զգացմունքով նայեց չորս կողմը:

Կէս ժամում դաշլիձն ու ընդունարանը լցեցին Նակունու բարեկամներով ու ծանօթներով: Նառ չ'անցած Նլիզաւեաա Բօգդանօյնա Միհրանօվան էլ եկաւ: Տեսնելով Ամիրանօյններին, նա մօտեցաւ նրանց ու մի կողմը քաշեց:

—Ասե՛ք, Միխայիլ Պետրովիչ, որ ձեր քեռին՝ Ուբարովը գնում է արտասահման բժշկւելու:

—Միթէ՞:

—Ձեռքիցս եկածն արեցի, որ ձեզ հետ հաշտւի, բայց չը կարողացայ նորան կտարել: Միակ յոյսս Հեղինէի վերայ է:

—Ի՛նչ, համարեա կոպտութեամբ հարցրեց Հեղինէն ու այլալեւեց:

—Հա, հոգիս, վատ չէր լինի եթէ դուք գնայիք Ուբարովի մօտ:

—Որ սպանեն էլ, նորա մօտ չեմ երթայ:

Մարդը խստութեամբ նայեց նորա վերայ:

—Նառ դուր, ասաց Միհրանօվան սրտացաւութիւն արտայայտող ձայնով: Դուցէ վախենում էք ուրիշները կարծեն, թէ ժառանգութիւնը ստանալու համար շողոքորթում էք նորան, բայց սխալւում էք: Դուք գիտէք որ նա հիւանդոտ մարդ է, ունեցածն էլ այնքան է, որ հազիւ իրան գլուխը պահի ու բժշկութեան վերայ ծախսի: Ինչու էք այդպէս միամիտ-միամիտ գործ բռնում: Մենք բոլորս էլ մի օր պէտք է մեռնենք, ոչ մէկս էլ չենք իմանում թէ գլխներովս ինչ է գալու, ինչու պէտք է խռով սրտով մեռնենք: Մի թարսւէք, Հեղինէ, հոգուդ մեղք մի արէք:

Հեղինէն, Միհրանօվայի վերայ կասկածոտ ու արհամարհական հայեացք գցելով, վերկացաւ ու գնաց իշխանուհու մօտ:

—Սա ձեզ չէի ասում, Նլիզաւեաա Բօգդանօյնա, որ դորա վերայ յոյս դնել չի կարելի, ասաց Ամիրանօվը բարկութիւնից շրթունքները կրծելով:

—Հա, գիտեմ, ձեր կինը շատ տարօրինակ մարդ է... գիտէք, ձեր քեռին իւր տարած դրամագլուխը շահացրել է, այնպէ՜ որ համարեա երեք անգամ շատացել է, դարձել է մօտ երկու հարիւր հազար:

—Հ'ըմ... գիտեմ, մտահոգութեամբ արտասանեց Ամիրանօվը: Ուրեմն մարդս իսկապէս աչք ունի քեռու ժառանգութեան

վերայ, մտածում էր Հեղինէն այն ժամանակ, երբոր Ամիրանօվը քչփչում էր Միհրանօվայի հետ, և հազիւ էր կարողանում երեսանց իրան հանգիստ ցոյց տալ:

Քիչ քիչ յիշում էր Հեղինէն Քամարայի խօսքերը, այրու ու Ամիրանօվի գաղտնի քչփչոցներն ու խորհրդաւոր լուռութիւնը, նոր հասկանալով այդ բոլորի իսկական նշանակութիւնը: Էլ կասկած չը կար, որ նորա մարդը ստորանալ էր ուզում քեւու առաջ նորա հարստութիւնը ստանալու համար... Հեղինէի արիւնը խփեց զլսին, սիրտն այրւում էր ամօթից ու զայրոյթից... Ձորս կողմը խօսում ծիծաղում էին, բայց նա ոչինչ չէր լսում և անհամբեր սպասում էր այն րոպէին, երբոր մարդու հետ մենակ կը մնայ: Վերջապէս իշխանն ու կինը նստեցին կառքը և ճանապարհ զգողների կառքերը, սլացան նոցա կառքի յետեւից:

Առաջին կայարանում բոլորը իջան կառքերից: Սեղանը ծածկւեց շիշերով ու քաղցրեղէնով. շամպայն զինու շիշեր էր որ բաց էին անում, «կենաց» էր որ առաջարկում էին, բարեմաղթութիւններ էր, որ անում էին: Բոլորն էլ ցաւելով էին բաժանում իշխանի ու իշխանուհու հետ հաւատացած լինելով, որ նոցա գնալով իրանք զրկւում են Թ-սի ամենահիւրասէր ընտանիքներից մէկից:

Հեղինէի հետ մնաւ բարեւ անելիս իշխանուհին հարկաւոր համարեց մի քանի կաթիլ արտասուք թափել և հաւատացնել ներկայ եզողներին, որ իւր համար շատ ծանր է բաժանւել Հեղինէից, որին ինքը այնքան սիրել ու փայփայել է: Հեղինէի մարդու գնալուց յետոյ քեռակինը սկսել էր աւելի սէր ու գորով արտայայտել դէպի նա: Հեղինէն, որ առաջ նորա համար բեռն էր, այժմ բացի ուրախութիւնից նորան ուրիշ ոչինչ չէր պատճառում: Իշխանուհին այնպիսի զւարճութեամբ էր լսում երբ որ ծանօթները գովում էին իւր արած ընտրութիւնը ու գովարանում էին Ամիրանեաններին, կարծես նոցա բարօրութիւնը ինքն էր ստեղծել:

Կէս օրւայ արեգակը ցրւեց ամպերը և պայծառ ճառագայթներով լուսաւորեց սարերը, գետն ու այգիները: Ուրախ էր բնութիւնը ուրախ էին մարդիկ, մինչև անգամ Հեղինէի դարդոս սիրտն էլ մի քիչ բացւեց: Մի ժամ առաջ եկած զարնունային անձրև ջրջնքել էր գետինը, մաքրել ու հովացրել օդը: Եկաւ հրաժեշտի

ժամը, սլացաւ իշխանի ու իշխանուհու կառքը: Հեղինէն մտայոյզ նայում էր նոցա յետեից մինչև որ բոլորովին ծածկւեցին ճանապարհի ոլորանների յետևը: Այն ժամանակ միայն նա աչքերը շուռ տւեց դէպի մարդը այնպիսի հայեացքով, կարծես ուզում էր թափանցել նորա հոգու խորքը:

Ճանապարհ գցողները վերադառնում էին կայարանից: Մի քանի ընկերներ Մմիրանեանները լուռ էին. վերջապէս Հեղինէն, որ մինչև այն ժամանակ հաղիւ էր կարողացել իրան զսպել, ընդհատեց լուռութիւնը և յայտնեց մարդուն իրան տանջող մոքերը:

Մմիրանովը նորա վրայ սառը հայեացք գցեց:

—Միշէլ, ոչինչ չես պատասխանում, այդ ի՞նչ կընշանակի, սաստիկ յուզւած սրտով հարցրեց Հեղինէն ու բռնեց մարդու ձեռքը:

Անկեղծ ասա, աչք ունե՞ս քեռուդ հարստութեան վերայ:

Կնոջ տօնը և դէմքի արտայայտութիւնը համոզեցին Մմիրանովին, որ նա անպատճառ պէտք է իրան արդարացնի նոցա առաջ:

—Ախ, հոգիս, միթէ՞ ես պէտք է երկում ուտեմ, որ դու աքածիս հաւատաս. այդ էր պակաս, զգացւած ձայնով ասաց Մմիրանովը ու ձեռքը դրեց սրտին:

—Դու, ի հարկէ, ձեռնամուխ չես լինի Ուբարովի աղջկայ իրաւուրքներին, չէ՞:

—Ի՞նչ աղջկայ, ինչե՞ր ես ասում, ես քո ասածիցը գլուխ չեմ հանում, քեռին երբ է պատկել, որ աղջիկ ունենայ: Ախ, հա՛, յիշեցի... բայց զարմանում եմ, թէ ինչպէս ես դու իմացել այդ:

Հեղինէն ասաց, որ չէ յիշում թէ ով է իրան այդ ասել:

—Եհ, հոգիս, ով է այդպիսիներին զաւակ համարում: Ով է իմանում Ուբարովն էլ վաղուց մոռացած լինի, որ աշխարհիս երեսին այդպիսի մի աղջիկ կայ: Իսկ ես խնդրում եմ, որ երբէք այդ հարցի մասին չը խօսես: Հիմիկալ ժամանակները այդպիսի յարաբերութիւնները խայտառակ բան են: Պաշտպանել ապօրինի զաւակներին կը նշանակի քաջալերել անառակներին և զրկել մարդկանց ամենամեծ բարիքից—ընտանեկան կեանքի սրբութիւնից: Ասենք ես ինձ համար սուրբ պարտականութիւն եմ համարում դէպքը եկած ժամանակը հովանաւորել, պաշտպանել այդ խեղճ աղջկան: Եթէ ես խիստ մօրալիստ լինէի այդպէս չէի վար-

ւիլ, բայց դժբախտաբար սիրտս խելքիս չի լսում: Ձարմանում եմ, թէ ինչպէս դու մինչև այժմ չես կարողացել ինձ ճանաչել:

Ամիրանօվի տօնը, ըստ երևոյթին, այնքան վճռական և անկեղծ էր, որ կնոջ բոլոր կասկածները փարատուեցին: Նա հանգստացաւ և բռնեց մարդու ձեռքը:

— Ներիր, Միշէլ, որ սիրտս կասկած էր ընկել:

Ամիրանօվը լուռ սեղմեց նորա ձեռքը և պինդ փաթաթուեց վերարկւի մէջ: Խորասուզած իւր մտածմունքների մէջ, նա անշարժ նայում էր հեռու տարածութեանը: Իսկ շեղինէն զրաւած գարնանային բնութեան գեղեցկութեամբ, մէկ՝ նայում էր աղմկալից գետին, մէկ՝ նորա ասիերի այգիներին, որոնց նորափթիթ ծառերը զարդարւած էին հազար ու մի գունաւոր ծաղիկներով, մէկ՝ թարմ դալարով ծածկւած սար ու ձորին:

Տուն եկան: շեղինէն նստեց պատշգամբում, իսկ Ամիրանօվը գնաց իւր առանձնասենեակը, ուր մի քանի րոպէից յետոյ մտաւ Սահառունին:

— Վերջապէս դու տանն ես, Միքայէլ: Այս երրորդ անգամն եղաւ, որ քո մօտ եմ գալիս:

— Գիտեմ ինչու եկած կը լինիս, անհոգութեամբ ասաց Ամիրանօվը: Ձեռք քաշիր ինձանից, եղբայր. ասիւ ի՞նչ էք իմ օձիքս բռնել, բացի ինձանից ուրիշ մարդ չը կայ ի՞նչ է, չարացած աւելցրեց նա:

— Է՛, ում դիմենք, դու ասա: Ասունին անընդունակ է երկար ու բարակ, լուրջ բացատրութիւններ տալու, հասկացնելու ես էլ յաջողութիւն չեմ ունենայ, որովհետեւ, ինչպէս քեզ լաւ յայտնի է, ինձ խռովարար են համարում. էլ իմ ճանաչածներից ուրիշ ոչ ոք չի մնում, որ կարողանար գլուխ բերել այդ գործը:

— Այ՛ Թօմաւը շատ յարմար է, նա խելքը գլխին տղայ է, փոքր ինչ մտածելուց յետոյ առաջարկեց Ամիրանօվը: Ճիշտ է, նա շատ չի հետաքրքրւում մեր հասարակական գործերով, բայց դժուար չէ նորան գործի հետ ծանօթացնել:

Սահառունին գիտէր, որ Թօմաւը ընկերների խաթիր ամեն բան կանի, բայց անյարմար էր համարում այդ գործը կատարել տալ նորան, որովհետեւ նա դեռ քիչ էր յայտնի հասարակութեանը:

—Զէ, նա էլ չի կարող: Բացի քեզանից, Միքայէլ, էլի կրնում եմ, ոչ ոք չի կարող յուսալ, որ հաստատ կը յաջողեցնի: Դու լաւ ծանօթ ես մեր գործի հետ, զգոյշ ես, խօսելում վարպետ ես, հասարակական դիրք ունիս և որ գլխաւորն է իշխանութիւնը քեզ սիրում է: Գնա, ի սէր Աստուծոյ, մեր բոլորի յոյսը քո վերայ է:

Ամիրանօվը վարանում էր և երկար ժամանակ հաւանութիւն չէր տալիս:

Սահառունին ու Ամիրանօվը այնքան տաք վիճում էին, որ չը նկատեցին Հեղինէի ներս մտնելը: Նա չ'ուզելով խանգարել նոցա վէճը, կամաց մօտեցաւ բազմոցին ու նստեց: Երբ որ Սահառունին վերկացաւ. գնալու, ասելով որ ժիւս առաւօտ կը մտնի իմանալու Ամիրանօվի վճիռը, նա մօտեցաւ նորան:

—Ո՞ր, Գէօրգի Ալեքսանդրօվիչ, նստեցէք մի քիչ:

Սահառունին զարմացաւ և ուզում էր ասել՝ ես կարծում էի թէ դուք տանը չէք:

Երբոր գնացին դահլիճը, Սահառունին աչքերը յառեց նորա տխուր դէմքին և կարծես հասկանալով նորա մտախոհութեան պատճառը, մի կողմ քաշեց նորան ու կամաց ասաց:

—Մի վրդովւէք, Միքայէլը այժմ բացառեց, բայց վաղը կը համաձայնի: Մենք էլ եթէ նորա տեղը լինէինք դժւար թէ մի անգամից համաձայնէինք:

— Ճի՞շտ, հարցրեց Հեղինէն մի քիչ ուրախանալով և մտերմաբար սեղմեց նորա ձեռքը:

—Հաւատացնում եմ ձեզ, տիկին Հեղինէ, որ նա կը կատարէ մեր խնդիրքը:

—Ես միշտ հաւատում եմ ձեզ, Գէօրգի Ալեքսանդրօվիչ:

Հեղինէն մինչև դուռը ճանապարհ դրեց Սահառունուն ու գնաց մարդու մօտ առանձնասենեակը:

Սահառունին չէր սխալւում հաւատացած լինելով որ Ամիրանօվը կը կատարի իրանց խնդիրքը: Նա համոզւած էր, որ նա չափազանց ինքնասէր լինելով և մեծ նշանակութիւն տալով հասարակական կարծիքին, չի ուզիլ պարզ ցոյց տալ, որ անտարբեր է դէպի հասարակական շահերը:

Ամիրանօվների տանից Սահառունին գնաց «Եւրօպա» հիւրա-

նոցը, որտեղ նորա ընկերները հաւաքւած անհամբեր սպասում էին նորան:

Մի քանի ժամ ընկերները խօսում ու վիճում էին այդ գործի մասին: Այնտեղից դուրս գալով Սահառունին մէկ—երկու տեղ էլ մտաւ նոյն գործի պառնաւով և վերջապէս յոգնած ժամի տասին վերադարձաւ տուն:

—Վերջապէս երկար, յանդիմանութեամբ հանդիպեց նորան կինը սրահում:

—Այդ ո՛ւր այդպէս զուլւած:

—Մոռացե՞լ ես որ խոստացար ինձ հետ կրող ժօկ գնալ, ես գիտէի, որ մոռացած կը լինես:

—Հոգիս, յետաձգենք միւս անգաման, ես այսօր շատ եմ յոգնել:

—Ա՛յ քեզ բա՛ն, չէ, ես անպատճառ պէտք է գնամ:

Կարող էր միթէ Կատարինէն չը գնալ այդ երեկոյ, երբ որ արդէն մի քանի օր առաջ Տրունիցկու հետ իրար խօսք էին տւել գնալ:

—Ձեռ ուզում, մի գայ, ես մենակ կերթամ, վճռեց Կատարինէն ու շուռ գալով մէջքն արեց մարդուն:

—Է՛յ, Աննա, ձայն աւեց նա աղախին, պատուիրիր թող ֆալէտօն բերեն:

—Սպասիր, ես այս րոպէին կը պատրաստուեմ, ասաց նորան Սահառունին:

—Ի՛նչ լաւ մարդ ես եղել, սկսեց համբուրել նորան Կատարինէն: Խօսք եմ տալիս քեզ մի ժամից յետոյ տուն վերադառնալ, իսկ եթէ Ասունին այնտեղ լինի, դու կարող ես իսկոյն տուն դալ:

Կէս ժամ անցած նոքա արդէն կրող ժօկ ու մըն էին:

—Ա՛յ, վերջապէս եկաք, դիմաւորեց Կատարինէին Տրունիցկին ու հրաւիրեց կադրիլի:

—Միթէ՞ դուք զեռ դամա չ'ունէք, հարցրեց Կատարինէն զարմանալով և ուրախանալով:

—Ձարմանում եմ, թէ որքան քիչ էք ճանաչում դուք ինձ, ճարպիկ շարժմունքով կռանալով դէպի նորա կողմը կիսաձայն ասաց Տրունիցկին: Աստուած վկայ, խորհրդաւոր կերպով աւելացրեց նա, ձեզ սպասելով այնքան ձանձրանում ու տանջւում էի, որ չէի իմանում ո՛ր դժոխքը գնամ, իսկ այժմ...

—Իսկ՝ այժմ, խորամանկ ժպիտով հարցրեց Կատարինէն:

—Օ՛, այժմ ես եօթերորդ երկնքումն եմ. կարծես հրաշքով չորս կողմն լոյս սփռւեց:

Կատարինէն դէմքը ուրախութիւնից փայլեց և նա շփոթւած, թին անցնելով կաւալերի կուռը հարցրեց:

—Ձր գնահէք ապակիապառ սենեակը:

—Ուրախութեամբ. քաղցր tête à tête-ը հազար պարից լաւ է: Նոքա գնացին արևելեան ճաշակով սարքւած շքեղ առանձնասենեակը. այնտեղ ոչ ոք չը կար:

—Ինչի՞ վրայ էք միտք անում, Ադօլֆ Անդրէիչ:

—Սիրահարւածները միշտ այսպէս են լինում, մանաւանդ երբ որ խիստ ամուսինները նայում են նոցա վրայ պատի տակերից, թեթև հոգոց քաշելով ասաց Տրունիցկին:

Ընդհակառակը, իմ՝ ամուսինը շատ բարի մարդ է:

—Դուք ինքներդ էիք միշտ զարմանալով ասում, որ ես շատ լաւ եմ՝ կարողանում հասկանալ մարդու հոգին, նորա աչքերին նայելով: Իմ կարծիքով ձեր մարդը ընդունակ չէ ոչ ոքի սիրելու:

—Օ՛հ, այդպէս մի խօսէք նորա մասին, աղաչելով ու կարմրելով ընդհատեց նորա խօսքը Կատարինէն:

Տրունիցկին շնորհալի կերպով կռացաւ դէպի նա և ոգևորւած ասաց.

—Իմ սուր զիտոգութեան առաջ թազուն բան չի կարող մնալ. դուք ի՞նչ կարող էք բախտաւոր լինել այդպիսի անսիրտ մարդու հետ. նա՛ չը պիտի լինի ձեզ նման գանձի տէրը: Ձեր սուր խելքը, ձեր գեղեցկութիւնն ու հրեշտակային բարութիւնը ո՛ւմ ասես կը գժւացնեն, իսկ նա միշտ թթւած, միշտ տխուր է, այդ նորա աչքին չի երևում, նորա համար քիչ է:

Կատարինէն տարակուսած և աւելի ու աւելի յուզւելով, ականջ էր դնում նորան, ուզում էր պատասխանել, բայց ոչինչ չը գտաւ ասելու:

Նա չէր հասկանում թէ ինչ է եղել իրան, սիրտը սաստիկ խփում էր. զգալով, որ Տրունիցկու ասածները ճիշտ են, նա շփոթւած գլուխը կախ գցեց:

Տրունիցկին ուրախանում էր տեսնելով Կատարինէի շփոթու-

Թիւնը. անառակ կեանքի բազմաթիւ փորձերից նա գիտէր, որ այդ լաւ նշան է:

—Ներեցէք, սիրելի նկատերինա Իւանովնա, նկատելի յազմունքով շնջեց նա, եթէ ես մի քիչ վշտացրեցի ձեզ, բայց ինձ համար այնքան թանկ է ձեր բախտաւորութիւնը, որ ես հոգով սրտով կուզէի ձեզ յաւիտեանս բախտաւոր տեսնել: Տեսնում էք որքան անշահասէր եմ ես, ամեն բան ձեզ համար, և ոչինչ ինձ համար:

Թեթեամիտ Կատարինէն գրաւուեց այդ խօսքերով, նորա աչքերում արտայայտեց ուրախութիւն և երախտագիտութիւն: Տրունիցկին այդ երեկոյ ոչ մի ժամանակ այնքան գեղեցիկ չէր երևել նորան ինչպէս այդ րոպէին:

Կադրիլից յետոյ շատերն եկան ապակիապատ սենեակը, այնպէս որ էլ անյարմար էր այնտեղ շատ մտերմաբար խօսել: Կատարինէն վերկացաւ ու մօտեցաւ մի քանի ծանօթ կանանց, բայց չէր կարողանում նոցա հետ խօսել, ձանձրանում էր: Իսկ Տրունիցկին, պատահելով իւր ընկերներից մի քանիսին, հետները գնաց սեղանատուն, նա կարողանում էր իւր նման ընկերներ ջոկել և մարդկանց վերայ մի անգամ նայելով վճռել, թէ իւր հաւատիցն են թէ ոչ: Մեծ հարստութեան տէր չը լինելով նա մի անգին ընդունակութիւն ունէր, — հեշտ բարեկամանում էր հարուստ ֆրանտների հետ ու միշտ քէֆ անում նրանց հաշուով:

—Հը՞, Ադօլֆ, ինչպէս տեսնում եմ զարձնեալ յաջող է գնում la belle Cathérine-ի մօտ, նկատեց ընկերներից մէկը հրաւիրելով բոլորին նստել սեղանի շուրջը:

—Օ, certainement, նա արդէն ինքն է սկսում սիրաքստիկ գալ: Որ յաղթութիւնը տարել եմ, կասկած չը կայ: Ուզում էք գրազ գանք, ասաց Տրունիցկին իրար յետեւից մի քանի գաւաթ թունդ խերես կոնծելով:

Հը՞, բարեկամ, այս ամիս քէֆ ենք անում քո հաշուով, չէ՞, ուրախ—ուրախ դիմեց նա իւր կողքի նստողին: Դու երէկ շտոսուում չորս հազար րուբլի ես տարել:

—Պարտք շատ ունեմ. պէտք է պարտքերս տամ:

—Է՛հ, բարեկամ, ամօթ չի՞ այդպիսի յիմար բաների վերայ ուշադրութիւն ես դարձնում: Ո՞ր կարգին մարդը հիմիկայ ժամա-

նախնեքը պարտք չունիս Գէֆ արա, զւարճացիր քանի ողջ ես, կը մեռնես, թող այն ժամանակ ժառանգներդ վճարեն:

Սեղանակիցները բարձր քրքիջ արձակեցին:

Վճռելով թէ որտեղ և ինչպէս պէտք է վերջացնեն երեկոն ուրախ երիտասարդները ամենալաւ տրամադրութեան մէջ վերկացան սեղանից:

Այդ ժամանակ Կատարինէն մի տեսակ քաղցր ինքնամոռացութեան մէջ սենեակից սենեակ էր թափառում, կարծես բան կորցրած լինէր:

—Գէորգ, զնանք տուն, սաստիկ յոգնել եմ, ասաց նա պատահելով մարդուն:

Մարդը իսկոյն կատարեց նորա խնդիրքը:

Մարդու հետ մենակ մնալով Կատարինէն իրան վատ էր զգում, նա կարծես մի բանից քաշւում էր, ամաչում էր և խուսափելով նորա հայեացքից, այնպէս արագացրեց քայլերը, որ նա հազիւ էր կարողանում նորա յետեւից հասնել: Բայց երբոր նստեցին կառքը, շրջապատող խաւարը նորան մի քիչ հանգստացրեց և նա սկսեց մտածել կատարւած դէպքի մասին: Մի ժամ առաջ նորա լսած խօսքերը մի առ մի զարթնում էին նորա յիշողութեան մէջ և նորա սրտում ծնում էին մինչև այն ժամանակ չը զգացւած յուզմունքներ:

Իսկ Սահառունին ուրիշ կերպ էր մեկնում նորա տրամադրութիւնը:

—Շատ ուրախ եմ, սիրելիս, որ այս զւարճութիւնները սկսում են քեզ ձանձրացնել, երկար լռութիւնից յետոյ քաղցրութեամբ ասաց նա բռնելով կնոջ ձեռքը, որ նա իսկոյն հեռացրեց նրանից:

Շատ չեմ ասում, մի շարաթ խաղաղ կեանք վարիր տանը և կը տեսնես, թէ որքան քեզ անյայտ քաղցրութիւն ունի այդ կեանքը:

Կատարինէն իւր մտքի հետ ընկած անուշադիր թողեց մարդու խօսքերը:

Այո, ճիշտ էր ասում, որ սա անսիրտ է, մտածում էր նա կուչ գալով կառքի մի անկիւնում:

—Ինչու ոչինչ չես պատասխանում, Կատեա:

Կինը կարծես բարկանալով որ մարդը ձեռք չի քաշում իրանից, երբ որ ինքը ամենեւին տրամադրութիւն չ'ունէր խօսելու զայրացած ասաց:

— Ինձ մնում է միայն մեծահոգութեամբ քեզ թողնել վայելել այդ քաղցրութիւնը, իսկ ես միտք չ'ունիմ վաղաժամանակ պառաւել:

— Բայց գիտես, Կատեա, որ եթէ միայն զւարճութիւններից տեղից ընկնելու լինենք, երիտասարդ հասակն անցնելուց յետոյ կեանքներս շատ դատարկ ու անտանելի կը լինի:

— Ձեռք քաշիր ինձանից քո գուժկան մարգարէութիւններով, ասաց Կատեան այնպիսի թշնամական տօնով, որ մինչև այդ ժամանակ երբէք չէր լսել նորա ձայնում: Դու ինքդ ճգնաւորի նման ես ապրում, ուզում ես բոլորն էլ քեզ նման լինեն, բայց, կը ներես, ես չեմ ուզում քո օրինակին հետեւել:

— Ներիր, հոգիս, ես քեզ բարկացնելու համար չ'ասացի: Իմ ուզածս միայն այն է, որ դու այդպիսի կանխակալ կարծիքով չը վերաբերես կեանքի այն կողմին, որ դու ճգնաւորական ես անւանում: Բաւական է որ ուզես...

— Հերի՞ք է, Գէորգ, բարկացած կտրեց նորա խօսքը կինը աւելի կուչ գալով անկիւնում:

Կնոջ այդ օրւայ խօսակցութեան ձևը, որ առաջին անգամն էր տեսնում Սահառունին, շատ վատ տպաւորութիւն գործեց նորա վերայ: Բազմաթիւ փորձերից համոզւելով, որ իւր քարոզները քամու նման կնոջ մի ականջովը մտնում են միւս ականջովը գուրս գալիս, նա աւելի լաւ համարեց լռել և նոքա երկուսով փոխադարձաբար իրարից դժգոհ և ամենավատ տրամադրութեան մէջ հասան տուն:

XIII

Միւս օրը առաւօտեան վաղ Սահառունին ստացաւ Ամիրանօվից այս բովանդակութեամբ մի տոմսակ. «Կը կատարեմ խնդիրքդ միայն այն պայմանով, որ էլ այսուհետեւ ինձ այդպիսի դժւար գործեր չը յանձնէք»:

— Կինն է ազդել, ուրախացաւ մոռածելով Սահառունին ու զնաց Ամիրանօվների մօտ:

Հեղինէն ուրախ-ուրախ դիմաւորեց նորան:

— Միքայէլը շուտով տուն կը գայ:

— Գիտեմ որտեղ է: Տեսաք, ճիշտ էի ասում, տիկին Հեղինէ:

— Ես էլ հաւատացած էի, ժպտալով պատասխանեցնաւ և իւր ծով աչքերով մտերմաբար նայեց Սահառունուն:

Նորա լաւ տրամադրութիւնը ազգեց Սահառունուն վրայ, նորա տրամադրութիւնն էլ լաւացաւ: Կարծես Սահառունուն համար Հեղինէին ուրախ ու երջանիկ տեսնելուց մեծ զւարճութիւն չը կար աշխարհումս: Նա ուրախութեամբ գործ կը զնէր ձեռքից եկած ամեն հնարք, որ Հեղինէն իւր կեանքումը զարդ ու կսկիծ չը տեսնէր: Ի՛նչ քիչ բան է հարկաւոր, որ սա ուրախանայ, մտածում էր Սահառունին նայելով նորա վերայ:

— Գէորգի Ալէքսանդրովիչ, գնացէք Կատեային բերէք մեզ մօտ ճաշի, սթափեցրեց նորան մտախոհութիւնից Հեղինէի ձայնը:

Սահառունին գնաց կնոջը բերելու: Սահառունին զուրս եկաւ թէ չէ, մտաւ Պետրոսեանը, որ Ամիրանովի Ն-ի հետ ունեցած տեսակցութեան հետեանքն իմանալու համար արդէն երկու անգամ այդ օրը եկել հարցրել էր: Հեղինէն շատ համակրում էր Պետրոսեանին իբրեւ հասարակական շահերի անձնէր մարդու, չը նայելով որ մի քանի առիթ էր ունեցել համոզելու, որ նա իւր մարդուն չի սիրում: Հազիւ կարողացաւ նորան համաձայնեցնել, որ մնայ ճաշելու: Շատ չ'անցած Սահառունին ու կինն էլ եկան: Ամիրանովը սովորականից ուշ տուն վերադառնալով, սաստիկ վատ տրամադրութեան մէջ, պատմեց թէ որքան ճիգ է թափել գործին լաւ ելք տալու համար:

— Փառք Աստծու. բացականչեց Պետրոսեանը չափազանց ուրախանալով և մոռանալով այդ րոպէին Ամիրանովի բոլոր պակասութիւնները: Իսկ ես քիչ էր մնացել յուսահատուէի. կարծում էի որ էլ ճար չը կայ, դպրանոցի բարեփոխութեան համար մեր գործ դրած բոլոր ջանքերը զուր կանցնեն:

— Որ այդպէս է, Միխայիլ Պետրովիչին պէտք է վարձատրել, շուտով ճաշ տալ ուտի, նկատեց Կատարինէն:

— Շնորհակալ եմ, Եկատերինա Իւանովնա, որ կնոջս միտքը զցեցիք. ես սաստիկ յոգնել եմ ու սովածացել:

Հեղինէն ուրախ-ուրախ վազեց կարգադրութիւն անելու և մի քանի րոպէից յետոյ եկաւ նրանց խնդրելու, որ նստեն ճաշի: Ճաշը շատ ուրախ անցաւ:

Միայն Ամիրանովի քէֆը տեղը չէր: Ճաշը վերջանալիս սան-տիկինը առաջարկեց Կովկասում լուսաւորութեան գործի ծաղկման համար խմել և երգել վրացերէն Վրաձալձամիէ, որ բոլորն էլ ուրախութեամբ ընդունեցին: Սուրճից յետոյ նա նստեց դաշնամուր ածելու: Իսկ Ամիրանովը յարմար թոպէից օգաւելով աննկատելի կերպով քաշւեց իւր առանձնասենեակը: Նա սաստիկ մտաւորանշութեան մէջ էր: Մի ժամի չափ հանգստանալուց յետոյ, նա դուրս եկաւ տանից ու երկար ման գալուց յետոյ մտաւ մէկ — երկու այնպիսի ծանօթների մօտ:

Ամբողջ երեկոն Հեղինէն սաստիկ լաւ տրամադրութեան մէջ էր. երեսից սկի վայր չէր գալիս հրեշտակային ժպիտը, աչքերը փայլում էին անհուն բարութեամբ. զուցէ երբէք նորա դէմքը այնքան զեղեցիկ չէր եղել ինչպէս այդ երեկոյ:

Սահառունին լուռ, զմայլած նայում էր նորան ու մտածում. ա՛յ կատարեալ և անապատ էակ, և ո՛րքան հիանալի է այսօր: Յետոյ նորա հայեացքը կանգ առաւ կնոջ վերայ, որ կանգնած պատուհանի մօտ մաքամողոր նայում էր կառքով անց ու դարձ անողներին, և մտքումը համեմատեց նրանց. — այն ամենը ինչոր մէկի համար միտքարութիւն և, կարելի է ասել, կեանքի նպատակն է միւսի համար կոպէկի նշանակութիւն չունի:

— Գէորգի Ալէքսանդրովիչ, ասացէք Կատարինէին մի բան երգի, սթափեցրեց նորան մտախոհութիւնից տանտիկնոջ ձայնը: Այսօր սիրտս շատ է ուզում երաժշտութիւն լսել:

— Ինչ երգեմ, անսովոր մտախոհութեամբ հարցրեց Կատարինէն անհոգութեամբ հնչեցնելով մի քանի ակկօրդէներ:

— Իմ սիրած բօմանսը, որ դու այս քանի օրերս սովորեցիր ածել, ասաց մարդը մօտենալով դաշնամուրին:

— Տիգրան Աւետիչ, բաւական է կարդաք, եկէք դուք էլ լսէք Կատեայի երգելը, ձայն տւեց Հեղինէն Պետրոսեանցին, որ խորասուզւել էր լրագիրների ընթերցանութեան մէջ:

— Այս թոպէին, տիկին Հեղինէ, քիչ է մնում վերջացնեմ. մի հետաքրքրական յօդած եմ կարդում:

— Հէրի՛քէ, հէրի՛ք, Տիգրան Աւետիչ, հազիւ էինք այսօր ձեզ ուրախ տրամադրութեան մէջ տեսել, իսկ դուք էլի ուզում էք

մթնդել, մատը թափ աւեց նորա վերայ Հեղինէն ու զօռով մօտ բերեց դաշնամուրին:

Դա հօ' էլ բան ու գործ չունի, հազիւ սորան նորան հայհոյի, վերայ բերեց Կատարինէն, Գէորգի սիրտն էլ դա է միշտ կոտորում: Նեղութիւն կրէք, պարոն, նստեցէք կողքիս, այդ թող լինի ձեր պատիժը:

Պետրոսեանցը դեռ բերանը չէր բաց արել պատասխանելու, որ դահլիճը թնդաց Կատարինէի քաղցր ձայնից:

Կատարինէի երգեցողութիւնը նորա հոգու ճիշտ պատկերն էր: Նորա ձայնը շատ նուրբ ու քնքոյշ չէր, չէր թափանցում մարդու հոգու խորքը, չէր դողում երգողի զսպած յուզմունքից: Նորա ձայնը զանգակի նման էր հնչում, նորա երգեցողութեան թեթեւ ելևէջները նման էին թիթեռնիկի շնորհալի ու չարածճի թռիչքներին:

Երգեցողութիւնը վերջացաւ: Հեղինէն հիացած էր:

— Վաղուց, Կատեայ, դու այսօրւայ նման լաւ չէիր երգել, ասաց Սահառունին ու պատուհանից նայեց դուրս:

Ահա Ալեքսանդրն ու Թօմասէն էլ երկու օրիորդների հետ գալիս են այստեղ:

Տանտիկինը դուրս վազեց սրահը հիւրերին դիմաւորելու,

— Տանից դուրս եկայ մանգալու, մի երկու ժամ չափեցի-չափելիքների փողոցները, տեսայ որ բան չի դուրս դալիս, ձանձրութիւնս չի անցնում, վճռեցի գալ ձեզ մօտ, տիկին Հեղինէ, ուրախ-ուրախ ասաց Ասունին:

— Ինչ խորամանկն է. ինչո՞ւ չէք ասում, որ Կատարինէի գեղեցիկ ձայնն է ձեզ բերել այստեղ, ծիծաղելով վրայ բերեց Աննա Գուրգենեանը և արագութեամբ հանելով գլխարկն ու ձեռնոցները գրկեց Հեղինէին, յետոյ էլ Կատարինէին:

— Թէկուզ հենց ձեր ասածը լինի. եկատերինա Իւանօֆեան գիտի, որ ես նորա տաղանդի աժե՛նաթու՛նդ երկրպագուններիցն եմ:

— Դու այն պատմիր, Ալեքսանդր, թէ ինչպէս մենք գալիս է՜մարտութեան շաւղից հանեցինք երկու օրիորդի, անսովոր ոգևորութեամբ ասաց Թօմասէլը հիացած նայելով օրիորդի շնորհալի շարժմունքներին:

— Պատուէ՛ք, տեսնենք, շատ հետաքրքրական է, բացականչեցին բոլորը միաձայն:

— Դէ լսէ՛ք: Տեսնեմ երկու ջահէլ օրիորդ երկու կապոց գիրք ձեռներին, լուրջ դէմքով ուր-որ վռազ-վռազ գնում են, Հագիւ. հազ յետևներիցը հասնելով, հարցնում եմ, «ո՞ւր»։ «Օ՛Ֆ, թողէք, գնում ենք դրադարան, գործ ունենք, յետոյ էլ պէտք է գնանք դասախօսութիւն լսելու», պատասխանեց նոցանից մէկը: (Այդ ասելով Ասուհին աչքի տակով նայեց Սօֆիա Միհրանօվնային): Ես ի հարկ է ձեռք չը քաշեցի նրանցից, ընկալ յետևներիցը, նրանք աւելի թունդ կրկնեցին, ես չոյնպէս. սկսեցի դէսից-դէնից խօսել, անցալ կանանց հարցին, ճառեր էր որ ասում էի. չէ՛, տեսնեմ օրիորդներս քայլերը մի քիչ կամացացրին և վերջապէս, իրանք էլ չը նկատեցին թէ ինչպէս ճանապարհները ծռեցին ու այստեղ դուրս եկան:

— Ընդունեցէք ուրեմն շնորհակալութիւնս, ասաց տանուկիկին: Սօֆիա Միհրանօվնայն բռնկեց ու զայրացած նայեց Ասունուն: Իսկ Աննան որ շարունակ ծիծաղում էր, պատասխանեց.

— Դուք ուղում էիք մեզ ամաչացնել, Ալեքսանդր Վասիլիչ, մինչդեռ ես պէտք է ասեմ, որ շատ ուրախ եմ այստեղ դալուս համար: Հեզինէն գիտի, որ ինձ համար նորա մօտ գալուց մեծ զւարճութիւն չը կայ:

— Աւելորդ եմ համարում հաւատացնել տիկնոջը, որ ինձ համար թանկ է նորա բարեկամութիւնը, բայց պէտք է խոստովանեմ, որ ես մի ըրպէով եմ եկել: Ես եկալ ձեզնից վերցնելու ձեր խոստացած գիրքը: Իսկ դուք, պարոն Ասունի, աշխատում էք ձեր օգտին բացատրել...

— Լա՛ւ, լա՛ւ, ինչու ես բարկանում, Սօֆիա, Ալեքսանդր Վասիլիչը կատակ է անում, ինչպէս առհասարակ, քաղցրութեամբ կտրեց նորա խօսքը Կատարինէն բռնելով նորա ձեռքը:

Պետրոսեանցը, որ միւս սենեակից դիտում էր այդ բոլորը, մտածում էր նայելով Աննա Գուրգենեանին. «Զարմանալի նմանութիւն, մանաւանդ երբ որ ծիծաղում է»: Ինչպէս երևում էր ինչ-որ մի յիշողութիւն նորան տխուր մտածմունքների մէջ գցեց, որ ընդհատեցին Սահառունին ու Կատարինէն հրաւիրելով նորան ընդունարանը ընդհանուր ուրախ զրոյցին մասնակցելու:

Մտնելով ընդունարանը Պետրոսեանցը մօտեցաւ օրիորդ Գուրգենեանին և իրան յատուկ անշնորհքութեամբ ողջունեց նրան քթի տակին ինչ-որ փնթփնթացնելով:

—Դուք մեզ բոլորովին մնահան էք արել, մտերմաբար ասաց օրիորդը: Մայրիկը նեղացել է ձեզանից:

—Ձեմ հաւատում. նա այնքան բարի է, որ դորա համար չի նեղանայ մարդուց:

—Իսկ ձեզ էլ հենց այդ է պէտք, որ բարի է, ուրեմն պէտք է իշարը գործ դնէ՝ ք նորա բարութիւնը: Իսկ հայերէնի դասերը, ե՞րբ ենք սկսելու:

Երբ որ ուզէք, Աննա Արտեմիւնա, որքան շուտ սկսենք այնքան լաւ կը լինի, ի հարկէ:

—Լա՛ւ, ուրեմն վաղը կսկսենք, համաձա՞յն էք:

—Ամենամեծ ուրախութեամբ, շա՛տ լաւ, շա՛տ լաւ... ուրախանալով մրթմրթացրեց Պետրոսեանցը ու գնաց միւս սենեակը, որտեղ Սահառունին ու Ասունին տաք—տաք խօսում էին դպրանոցի բարեփոխութիւնների մասին, որոնք շուտով պէտք է հաստատութիւն ստանային:

Դահլիճից լսուում էր դաշնամուրի ձայնը. Կատարինէն ու Աննան չորս ձեռքով ածում էին ինչ-որ օպերայի ու վերտիւրա: Թօմաւը որ բաւական լաւ հասկանում էր երաժշտութիւնը և սաստիկ սիրում, ուշադրութեամբ լսում էր յենաժ բազկաթոռի մէջքին: Յանկարծ ու վերտիւրայի կէսին Կատարինէն կանգ առաւ ասելով որ էլ մատները չեն շարժւում:

—Սկստերինա Իւանովնա, ինչ էք անում, այդպէս բան կը լինի՞, ամենալաւ տեղումը կանգ առաք, շարունակեցէք, խնդրում եմ, աղաչում էր Թօմաւը: Ես չէի իմանում, Աննա Արտեմիւնա, որ դուք այդպէս հիանալի ածել գիտէք, դարձաւ նա օրիորդին:

—Ձարմանում եմ, խա՛չը, թէ ինչպէս է Աննան ամեն բան անելու ժամանակ գտնում, ասաց Կատարինէն: Դասախօսութիւններ է լսում, եղբայրների դասերը սերտացնում է...

Աննան կարմրեց ու ձեռքը դրեց Կատարինէի բերնին, բայց նա չարհարւելով աղատւեց ու շարունակեց. — պարապում է երաժշտութեամբ, կար ու գործով, դասերով, և որ գլխաւորն է չը նայելով դորան էլի միշտ ուրախ, միշտ զւարթ է:

Այդ ասելով՝ Կատարինէն վեր թռաւ տեղիցը ու գնաց Միհրանօվայի մօտ, որ թերթում էր պատկերազարդ հանդէսները։

—Ախ, ինչ տեսակ մարդ է Կատարինէն, բարկացած ու ամօթից կարմրած ասաց Գուրգենեանը և երեսը ձեռքերով ծածկելով ուզում էր փախչել սենեակից։

—Ո՞ւր, ո՞ւր, ծիծաղելով ճանապարհը կտրեց Թօմաւը։ Նս առանց Նկատերինա Իւանօվնայի ասելու էլ ճանաչում եմ ձեզ այդ կողմից։ Դուք, կարծեմ, այստեղ շուտ-շուտ էք գալիս, չէ՞, Աննա Արտեմիւնա։

—Այո։ Ոչ մի տեղ այնքան ուրախ չեմ լինում որքան այստեղ ու Սահառունիների տանը։ Թէ այստեղ թէ այնտեղ ինձ միշտ ուրախութեամբ ու սիրով են ընդունում։ Նս շատ սիրում եմ թէ Կատարինէին, թէ Հեղինէին, երկուսն էլ ամեն կողմից հիանալի կին են։

Այդ ասելիս Գուրգենեանի գէմքը փայլում էր անկեղծութեամբ ու բարութեամբ։

—Ի՞նչ համակրելի օրիորդ է ձեր Աննան, շշնջեց Թօմաւը Կատարինէին, երբ որ նա մօտեցաւ իրան։

Նա խորամանկ ժպիտով թափ տւեց մօտը Թօմաւի վերայ։

—Նս վաղուց եմ նկատել, որ ձեր սիրտը անզգայ չի դէպի օրիորդը։

—Բան չունէ՛ք, աւելի լաւ է գնանք լսենք սպարոնների փիլիսոփայութիւնները։

Այդ ասելով Թօմաւը բաց արեց դուռը և բոլորը մօտն առանձնասենեակը։

Սօֆիա Միհրանօվան վերկացաւ գնալու։

—Կացէք, ո՞ւր էք շտապում, շուտով մարդս կը գայ, ձեզ ճանապարհ կը գցի, կը հասցնի տուն։

—Խաչը, չեմ կարող մնալ։

—Ի հարկէ, մայրիկը կը բարկանայ, մէջ ընկաւ Ասունին։

—Հա՛, հա՛, հա՛։ Մայրս սկի չի էլ իմանում թէ ուր եմ դնում, ուր չեմ գնում։ Իմացած կացէք, որ ինձ ազատութիւն է տւած։ Սկզբում ճիշտ է մի քիչ ճնշում էի զանազան նախապաշարմունքների շնորհիւ, բայց այժմ արդէն մայրս իմ ազդեցութեան տակ է գտնւում։

—Որքան բախտաւոր էք դուք, ասաց Սահառունին հեգնութեամբ, քանի՛ քանի՛ կանայք ու աղջիկներ նախանձելիս կը լինեն ձեր բախտին:

—Այդ բախտաւորութիւնը ձեռք բերելուց հեշտ բան չը կայ, Գէորգի Ալէքսանդրովիչ, պէտք է միայն հաստատ բնաւորութիւն ունենալ. հաստատակամութեամբ մարդ կեանքում շատ արգելքներ է յաղթում, ասաց Միհրանովան խօսքը բացառապէս Սահառունուն ուղղելով և աշխատելով որքան կարելի է լուրջ տօնով արտասանել իւր փիլիսոփայական նախադասութիւնները: Ձեզ ի հարկէ պէտք է յայտնի լինի, որ մարդկային յառաջադիմութեան ասպարէզում բոլոր մեծ և փառաւոր գործերը կատարել են հաստատակամութեան շնորհիւ, որ արհամարհելով ամեն տեսակ խուճողոտներ անյողգողող դիմել է իւր ընտրած նպատակին: Վերցնենք օրինակի համար Կոլումբոսին, Կոպէրնիկին, Գալիլէյին, Հուսին և այլն և այլն:

—Զրադացի ոտը վերկալան, ալիւր է որ կ'աղայ, կամաց ասաց Թօմաեւը կողքի նստած կանանց:

—Դո՛ւք էլ, մատը թափ տւեց նորա վերայ Դուրգենեանը:

—Իսկ քո մայրը քո իշխանութեան տակ չէ՞, Սննա, հարցրեց Հեղինէն բռնելով նորա ձեռքը:

—Դժբախտաբար, ո՛չ:

—Զարմանալի է, ի՛նչպէս է որ ձեր ընկերուհին իւր հաստատակամութեան մի մասը ձեզ չի տւել, կամաց հարցրեց նորան Թօմաեւը:

Սօֆիան գրավւած խօսակցութեամբ և զբաղւած փքոցուռոց գարձաձքներ փնտրելով, չէր նկատում ոչ ներկայ եղողների ծաղրը, ոչ էլ իւր խօսակցի, Սահառունու, հեգնական տօնն ու երկգիմի ժպիտը: Կատարինէն, որ խօսակցութեանը համարեա չէր մասնակցում, երևակայութեամբ տեղափոխեց Միհրանովիների երեկոյթը:

Պատրաստելու ժամանակն է, մտածեց նա նայելով իւր փոքրիկ ժամացոյցին և մօտեցաւ մարդուն:

—Գէորգ, ես պէտք է տուն գնամ, կ'ուղես դու մի քիչ էլ մնայ այստեղ:

—Ձէ՛, ինչու, ես էլ կը գամ:

—Ախ, քիչ էր մնում յետ ընկնէի դասախօսութիւնից, բացա-

կանեց Միհրանովան: Զորս կողմդ ուր որ նայում ես, Գէորգ Ալեքսանդրովի: տգիտութեան խաւարով է պատած: Ղասախօսութեան անունը լսելիս մարդ ծարաւի նման վրայ է պրծնում:

— Ի հարկէ, ի հարկէ, մանաւանդ որ մեր նիւթապաշտ դարում այդ շատ հազւադէպ է, կօմիկական լրջութեամբ նկատեց Ասուկին: Մոռացե՞լ էք, Սօֆիա Գրիգորիւնա, որ այսօր ձեր jour fixe-ն է:

— Այդ ինձ շատ քիչ է հետաքրքրում, արհամարհանքով պատասխանեց Միհրանովան: Այ՛ ես ուզում եմ շուտով գրականական երեկոներ սարքել, այն ժամանակ հետաքրքիր կը լինի: Յոյս ունեմ, պարոններ, որ դուք չէք հրաժարւի ինձ օգնելուց:

Ասուկին ու Հեղինէն իրար նայեցին ծաղրական հայեացքով: Եթէ ուրիշները զարմանում էին տեսնելով որ Սօֆիան, որ առաջ ուրախ ժամանակ անցկացնելու ու լաւ հագնւելու համար մեռած էր, այդպէս սաստիկ փոխւել է, Ասուկին ու Հեղինէն հեշտ բացատրում էին այդ փոփոխութեան պատճառը: Նոքա զիաէին, որ Սօֆիան տեսնելով, որ իւր քոյրը նադեան իրանից աւելի գեղեցիկ ու ճարպիկ լինելով աւելի յաջողութիւն ունի հասարակութեան մէջ, աւելի է գրաւում կաւալերներին ուշադրութիւնը ու համակրութիւնը, վճռել է ուսումնական և նոր ուղղութիւն ունեցող օրիորդ ձեւանալ, որ գոնէ դորանով գրաւի ուրիշների ուշադրութիւնը:

— Կրկին ձեզ շնորհակալութիւն եմ, յայտնում, Եկատերինա Իւանօվնա, որ միտքս զցեցիք թէ պէտք է գնալ, ասաց Միհրանովան գլխարկը վերցնելով:

Ես չէի ուզում ոչոքի միտքը զցել, ինձ պէտք էր գնալ, ես էլ ասացի, պարզասրտութեամբ ծիծաղեց Կատարինէն: Կուզէք ձեզ կառքով տեղ հասցնեմ:

— Մեծ ուրախութեամբ: Միթէ՞ դուք մնում էք, Աննա:

— Նա, կմկմացրեց Գուրգենեանը:

Միհրանովան կարեկցաբար նայեց ընկերուհուն և ուսերը վեր քաշելով գնաց Կատարինէի հետ:

— Այ՛, որքան համբերութեան պաշար ունէք հիմա դուրս հանէք, ասաց Թօմասը Կատարինէի ականջին:

Սահառունին գնալիս սովորականից մտերմաբար մնաս բարև

արեց Հեղինէին. բայց իսկոյն զղջաց, որ չը կարողացաւ զսպել իրան:

Ամբողջ ճանապարհին Կատարինէն կարծես մտքով վերացել, երազում էր, մարդու բոլոր հարցերին այնպէս էր պատասխանում, որ երևում էր թէ ուշքը զլխին չէր:

Տուն գնալով Կատարինէն սկսեց զբաղւել զգեստաւորութեամբ, տուալետով, այս անգամ կարծես նա սովորականից աւելի ուշադրութեամբ ու ջանքով էր հաճնւում: Յետոյ նստեց պատուհանի մօտ անհամբեր, սպասելով Ասունուն:

—Ահա վերջապէս եկաւ:

Այդ ասելով նա ֆիաս բարեւ արեց մարդուն, մեքենայաբար համբուրեց նորա ճակատը և վազեց դուրս:

—Կատեա, ժամի քանիսին գամ քեզ բերելու:

—Ձի ուզի, ձայն տւեց նա սանդուղքների վրայից, Ամիրանովէնք երեւի այնտեղ կը լինեն, իսկ եթէ նրանք էլ չը լինեն Ալէքսանդր Վասիլիչի հետ կը գամ:

Տրունիցկին Կատարինէի դէմքից ու քաղցր հայեացքներից հասկացաւ, որ նորա սիրտը արդէն գրաւուած է:

Նա տարաւ նրան մի հեռու սենեակ, որտեղ ոչ ոք չը կար, բռնեց ձեռքը և ոգևորած ասաց.

Որքան հրաշալի, սքանչելի էք դուք այսօր, ma belle Catherine կեանքս կը զոհէի եթէ Դուք ինձ պատկանէիք:

Կատարինէն չը թողեց որ Տրունիցկին ձեռքը տանի շրթունքներին, զօռով դուրս քաշեց նորա ձեռքից և վազեց դահլիճը ու սկսեց վալս պար գալ.—վալսի ստոյտներով կարծես ուզելիս լինէր խեղդել սիրտը յուզող զգացմունքները:

—Սաստիկ գունատուել էք, եկատերինա Իւանովնա, մի քիչ հանգստացէք, չէ՞ որ ձեզ արգելւած է շատ պար գալ, սրտացաւութեամբ նկատեց Ասունին:

—Բոլորովին մտքից ընկել էր, Ալէքսանդր Վասիլիչ, գնանք տուն, գլուխս սաստիկ պտոյտ է գալիս...

Կէս ժամից յետոյ Կատարինէն արդէն տանն էր: Մարդը սաստիկ զարմացաւ և ուրախացաւ տեսնելով նորան:

—Ինչու այսքան շուտ վերադարձար, Կատեա:

— Ե՛հ, դու աշխտեղ չէիր, սիրտս տիրեց, վերկացայ եկայ, բոլորովին հանգիստ կերպով պատասխանեց Կատարինէն՝ ու ընկաւ մտածմունքի մէջ:

Տեսար, ես սկի չէի էլ կարող երևակայել, որ կարող եմ այդքան լաւ զսպել ինձ, մտածեց Կատարինէն և նորա դէմքի վերայ երևաց մի տարօրինակ ժպիտ:

Կատարինէի վարմունքի և խօսքերի մէջ էլ առաջւայ պարզասրտութիւնն ու անկեղծութիւնը չէր նկատուում: Նորա համար սովորական բան էր դարձել իւր մտածածն ու զգացածը ծածկել, կեղծել, մանր բաներում սուտ ասել, խաբել:

XIV

Միհրանօպների վերջին երեկոյթից յետոյ մի քանի օր անցած, Սահառունին ծառայութիւնից յողնած վերադարձաւ տուն: Աղախինը յայտնեց, որ տիկինը տանը չէ ճաշելու: Լուռ գլխով արեց Սահառունին աղախինին, նստեց ճաշի՝ տխուր ակնարկ զցելով՝ դատարկ սենեակին:

Օրէցօր Սահառունու համար աւելի ու աւելի զգալի էր լինում, որ զուրկ է ընտանեկան կեանքի քաղցրութիւնից, զուրկ սիրող սրտից. տանից դուրս էլ գործերը լաւ չէին գնում: Ծառայութիւնը մի անհրաժեշտ չարիք էր նորա համար: Առաջուց շատ էր լսել նա ծառայողների կեանքի, փոխադարձ յարաբերութիւնների մասին, շատ բան էլ տեսել էր իբրեւ կողմնակի հանդիսատես, բայց լսելն ու հեռուից նայելը և անձնական փորձով իմանալը մեծ տարբերութիւն ունին իրարից: Նա չէր կարող իւր բնաւորութիւնը փոխել և եթէ մի որ և է ելք գտնէր անպատճառ կը թողնէր ծառայութիւնը ու կը հեռանար, բայց ցաւն էլ հէնց այն էր, որ ելք չը կար. դառն իրականութիւնը անողոք կերպով հալածում էր Սահառունուն:

Բարեբախտաբար ծառայութիւնը նորանից օրը չորս-հինգ ժամ հաշիւ էր խլում, մնացած ժամանակը նա ազատ էր:

Մինչև և կէս գիշեր Սահառունին սպասեց կնոջը: Վերջապէս եկաւ: Սահառունին սկսեց յանդիմանել նորան, որ նա շատ քիչ ժամանակ է անցկացնում իւր հետ:

—Ձարմանալի մարդ ես, խա՛չը, Գէորգ, ինչու ուր որ գնում եմ հետս չես գալիս, այն ժամանակ միշտ միասին կը լինէինք։

—Ի՞նչ նշանակութիւն ունի ուրիշ տեղ միասին լինելը. տանը միասին նստել-խօսելը, ժամանակ անցկացնելը ուրիշ բան է։ Հիւր որ գնում է մարդ ուրիշին է պատկանում, տանն է միայն մարդ իւր գլխի տէրը։

—Քանի քանի անգամ փորձել եմ տանը նստել, բայց դու այնքան լուրջ ու տխուր ես լինում, որ իմ սիրտս էլ տխրում է, մանաւանդ երբ որ ընկերներդ հաւաքւում են քո մօտ ու սկսում էք զանազան լուրջ, անհետաքրքիր հարցերի վերայ խօսել։

—Կը նշանակի լաւ ես անում, որ տանը չես նստում, Կատեա, դառնութեամբ ասաց Սահառունին ու ինքն իրան մտածեց,—էլ ինձ չի սիրում, առաջւայ սէրն էլ ինստիտուտի աշակերտուհու թեթեւ սիրահարութիւն է եղել։

Բարեսիրտ և փոփոխական Կատարինէն զգացւեց մարդու խօսքերը լսելով. նա սրտանց խղճում էր նորան. ոչ մի ժամանակ նա այնպէս սաստիկ չէր զգացել խղճի խայթը, ինչպէս այդ րոպէին։ Մի քանի վայրկեան երկունս էլ լուռ մնացին։

Ինչքան ժամանակ է, ես նորա հետ անկեղծօրէն չեմ վարւում, էլ ինչու՞նչ այսօր զուր տեղը պարզ ասացի ու վշտացրի նորան... Արի ամեն բան պարզ ասեմ, բաց անեմ. այս անբնական յարաբերութիւնները անտանելի են դառնում հեռզհետէ. ինձ թւում էր, թէ շուտով կը ոռվորեմ այդ յարաբերութիւններին, բայց ինչպէս երևում է չեմ կարողանալու սովորել։

Մի րոպէ անցած բոլորովին փոխեց միտքը. —Զէ՛, նա ոչինչ չը պէտք է իմանայ, ինչու զուր տեղը տանջւի, քանի կարող եմ կը ծածկեմ, վճռեց նա վերջապէս, ճշմարտախօսութեան բնածին զգացմունքի հետ երկար կռելուց յետոյ։

Կատարինէի գլուխը ծանրացաւ այդ մտածմունքներից։ Անսովոր լինելով երկար ու բարակ մտածելու մի որ և է հարցի վերայ, նա աշխատում էր մի կերպ ազատել այդ մտածմունքներից, որ նորան կարծես հալածում էին։ Նա մօտեցաւ մարդուն և փայփայելով խոստացաւ այնուհետեւ տանը նստել։

Եւ իրաւ մօտ երեք շաբաթ Կատարինէն տանը նստեց. —Ժա-

մանակը անց էր կացնում բոմաններ կարդալով, որ մարդն էր ընտրում նորա համար, և դաշնամուր ածելով ու երգելով:

Սահառունին գլխովը պտոյտ էր գալիս, ամեն միջոց գործ էր դնում, որ տանու կեանքը նրան տխուր չերևի:

Բայց բոլոր նորա ջանքերը զուր էին. Կատարինէի սիրտը չէր կպչում տանը, փափագում էր ուրիշ կեանքի, որին սովոր էր, թէև տանից դուրս էլ կեանքը այդ ժամանակ այնքան հրապուրիչ չէր երևում Կատարինէին, որովհետև Տրուհիցկին քաղաքից մի քանի շաբաթով հեռացել էր:

Մի տօն օր Կատարինէն մարդու հետ ինչ-որ մի վէպ էր կարգում:

— Ինչպէս պէտք է դուրս գաս իմ լաւութեան, զոհաբերութեան տակից, Գէորգ, տեսնում ես ինչքան ժամանակ է տանից դուրս չեմ գալիս, յանկարծ դիմեց նա մարդուն:

— Ուրեմն այդ քո կողմից զոհաբերութիւն է, հա՞, Զուր է, Կատեա, ես զոհաբերութիւններ չեմ սիրում:

— Դէ լաւ, լաւ, մի բարկանայ, զոհաբերութիւն չէ, ուրիշ բան է, չեմ կարողանում ասել թէ ինչ է...

Այդ թողնենք, Գէորգ, բայց պէտք է մի օր հրաւերք սարքենք, ամենքը մեզ հրաւիրում են, սիրով ընդունում, չի կարելի որ մենք չը հրաւիրենք:

— Իմ մտքովս էլ շատ անգամ անցել է, Կատեա, մոռացել եմ քեզ ասել. ճիշտ է, պէտք է հրաւիրել, ոչոքի ազ Եւ հացը վրաներս չը պէտք է թողնենք: Երբ ես ուզում հրաւերք սարքել:

— Իմ սիրունս, հոգիս, բացականչեց Կատարինէն վեր թռչելով տեղից ու փաթաթեց մարդու վզովը:

— Այս երեք տարուց աւել է, ինչ պսակել եմ, ու չի եղել, որ մի օրէց մի օր մի ուրիշ ցանկութիւն յայտնած լինի, մտածեց նա ինքն իրան պատասխանելով նորա փաղաքշանքին:

Այդ ըրպէին դուռը կամաց բացւեց. մտաւ ազախինը ձեռին բռնած մի նամակ: Կատարինէն իսկոյն վերթուաւ ու ձեռիցն առաւ նամակը, որ բուրում էր անուշահոտութիւններով:

Ահա նամակի բովանդակութիւնը:

«Սիրելի Կատեա, ինչու ոչ մի տեղ չէք երևում: Կը հաւատաք, որ ձեր բացականութեամբ չենք կարողանում մի կարգին ուրախ ժա-

մանակ անցկացնելի Cousin—վերադարձել է և առաջւայ պէս գժւած է ձեզ վերայ: Սաստիկ յուսահատուում է, չի իմանում ինչու չէք երևում, ճգնելու միտք ունէ՞ք թէ գուցէ բռնակալ ամուսինը իրաւունք չի տալիս Խեղճ ԱղօլՅ, բացի ձեր համակրութիւնից ուրիշ բան աչքովը չի գալիս, միայն դորանով է ապրում, գիշեր ցերեկ հանգստութիւն չունի: Խնդրեմ այսօր եկէք ինձ մօտ թէչի:

Ձեր Աօֆի Տրունիցկայա:

Նոյն ծրարում մի ուրիշ տոմսակ էլ կար. «Ma belle Catherine! Մօտ մի ամիս է որ ձեզ չեմ տեսել: Անհամբեր սպասում եմ այն րոպէն, երբ կը կարողանամ սեղմել ձեր դեղեցիկ ձեռքը: Ե՛րբ կարող եմ ձեզ տանը մենակ գտնել:

Ձեր առաջ չոքած՝ Ա. Տրունիցկիյ:

Այդ երեկոյ Կատարինէն չը գնաց, մնաց տանը, որ մարդը ոչինչ կասկած չը տանի. բայց միւս օրը երբոր կրկին հրաւէր ստացաւ, նա չը կարողացաւ դիմանալ ու գնաց, մանաւանդ որ մարդը նիստից ուշ պէտք է վերադառնար:

Երկար ու բարակ հագնւելուց, զուքւելուց յետոյ, Կատարինէն ժամի 8-ին կառք բերել տւեց ու գնաց Տրունիցկու ազգական Աօֆիայի մօտ: Մի քանի ուրիշ հիւրեր էլ կալին: Թէչից յետոյ, Կատարինէն ասելով որ սենեակում տօթէ և գլուխը սաստիկ ցաւում է, դուրս գնաց պատշգամբը: Տրունիցկին էլ գնաց նորա յետևից. նա նստեց Կատարինէի կողքին բազմոցի վերայ, սկսեց այնպէս նայել նորան, կարծես ուզում էր աչքերով ուտել ու յանկարծ գրկեց նորա իրանը:

—Էլի արժանացայ քո տեսութեանը, հոգիս Եթէ իմանայիր, թէ որքան սիրում եմ քեզ:

Կատարինէն կարծես երազի մէջ էր լսում այդ խօսքերը և անգիտակցաբար նայում էր խաւար տարածութեանը:

Տրունիցկին պաշպշում էր նորա ձեռները և նա չէր աշխատում հեռացնել ձեռները նորանից: Մտերմական դու... ք... քեզ... խօսքերը լսելիս Կատարինէի հոգին փառաւորում էր: Մի վայրկեանից յետոյ նա արդէն Տրունիցկու գրկումն էր: Տրունիցկին վաւաշոտութեամբ պաշպշում էր նորա դէմքն ու վիզը:

Կատարինէն շուտով ուշքի եկաւ վերկացաւ և հաստաւ քայլերով գնաց դահլիճը:

—Ախ, Աստուած, այս ինչ եկաւ գլխիս, կրկնում էր ինքն իրան Կատարինէն սաստիկ յուզմունքի մէջ, սառը ձեռները բորբոքւած երեսին դնելով: Նրան թւում էր, թէ բոլորը նորա երեսին են նայում, տեսնում են ու նորա ամօթն ու խաբէութիւնը, և նա մտամոլոր ու շփոթւած աչքերը ման էր ածում չորս կողմը: Ինչքան աշխատում էր հանգիստ ձեւանալ, չէր լինում. նստում էր դաշնամուր ածելու, մատները չէին շարժւում, սկսում էր պատկերազարդ թերթեր նայել, աչքերը շաղւում էին, ուզում էր ուրիշների խօսակցութեանը մասնակցել—լեզուն էր շաղւում: Վերջապէս տեսնելով, որ բոլոր ջանքը զուր է, նա մի պատճառ բերեց ու գնաց տուն: Քանի մօտենում էր տանը՝ շփոթութիւնը հետզհետէ աւելանում էր:

—Ախ, Աստուած, ինչ կը լինի իմ օրս, եթէ Գէորգը բոլորն իմանայ. չէ՛, այսպէս չի լինի, պէտք է որքան կարելի է շուտով մոռանալ նորան, մոտծում էր Կատարինէն ու սիրտը աւելի ու աւելի սաստիկ էր բաբախում: Նորա բախտիցը մարդը դեռ տուն չէր եկել: Սեղանի վերայ դրած էր մի տոմսակ. Կատարինէն վերցրեց, Ելիզաւետա Բօգդանօջնայիցն էր. խնդրում էր մասնակցել բարեգործական նպատակով արևող նւագահանգէսին. Կատարինէն սկսեց մտածել նւագահանգէսի մասին ու քիչ—քիչ սիրտը հանգստացաւ:

Մի քանի օր անցած Սահառունին ծառայութեան գնալուց մի քանի րոպէ առաջ պատահաբար Կատարինէի գրասեղանի աչքում երկու տոմսակ գտաւ. այդ այն տոմսակներն էին, որ աղախինը իւր ներկայութեամբ տուեց Կատարինէին: Յիշեց թէ ինչպէս կինը շփոթւած խլեց աղախնի ձեռքից այդ տոմսակները ու դուրս փախաւ առանձնասենեակից. նորա չիղողութեան մէջ այնպէս լաւ մնացել էր այդ պատկերը, որ կարծես այս րոպէին աչքի առաջին կատարելիս լինէր: Սահառունին այնքան էլ չէր սիրում կնոջը, որ գժէր տոմսակները տեսնելիս, բայց նա բոլորովին համոզւած էր որ կինը ընդունակ չէ կեղծելու, իսկ այժմ տեսաւ, որ ինքը չարաչար սխալւել է. այդ էր որ կսկծացրեց նորա սիրտը: Մէկ՝ ուղեց կնոջ դար-

Թեցնի ու խորհուրդ տայ, որ գազտնի նամակները աւելի լաւ պահի, բայց երկու-երեք քալ անելուց յետոյ կանգ առաւ մտահոգութեան մէջ և քիչ-քիչ իրան զսպեց:

Ես գիտէի, որ Տրունիցկին կնոջս դուր է գալիս, որ նա հասարակութեան մէջ կնոջս բոլոր միւս տիկիներէից գերադասելով շոյում էր նորա ինքնասիրութիւնը, բայց սկի մտքովս էլ չէր կարող անցնել, որ կինս կարող է սիրահարուել նորա վերայ: Եւ յիշեց Սահառունին թէ ինչպէս չարանում ու տոգոհ էր լինում կինը, երբ որ ինքը նորա մօտ Տրունիցկուն յիմար ֆատ էր անւանում ու խորհուրդ էր տալիս նորանից որքան կարելի է հեռու կենալ:

Այդ մտածմունքները սաստիկ գրգռեցին Սահառունուն. դժար էր ասել՝ խանդոտութիւնը շարժեց, թէ վիրաւորած ինքնասիրութիւնն էր, որ նորան տանջում էր: Սկսեց բարկութիւնիցը քայլել անեւակում:

Իսկապէս զուր եմ մեղադրում նորան. նա վաղուց պէտք է ուրիշին սիրած լինէր, կարող էր միթէ՞ նա ինձ սիրել: Ես ինքս զգում եմ, որ իմ մէջ չը կան այն փայլուն արժանաւորութիւնները, որ դուր են գալիս կանանց:

Ինչքան աշխատում էր Սահառունին սիրտը հանգստացնել այդտե՛սակ դատողութիւններով, բայց չէր լինում, բարկութիւնը չէր նստում:

—Մարդ կարող է խեղդուել այս կեղծութեամբ վարակած մըթնոլորտում, ատամները կրճտացնելով ասաց Սահառունին ու դուրս եկաւ փողոցը:

Առաւօտեան թարմ օդը մի քիչ հանգստացրեց նորան: Երկար ժամանակ թափառում էր Սահառունին փողոցէ փողոց, վերջապէս մեքենայաբար հասաւ դիւանատուն: Զը կարողանալով երկար ժամանակ մի տեղ հանգիստ նստել, նա սովորականից շատ վաղ դուրս եկաւ դիւանատանից ու տխուր գնաց դէպի տուն. սիրտը կարծես վկայում էր, որ մի բան պէտք է պատահի: Հասնելով տան դրանը, նա պառտահեց Տրունիցկուն, որ կանգնած դանգը խփում էր: Հազիւ հազ կարողացաւ զսպել նա իւր զգւանքն ու հանգիստ ձեւանալ:

Տրունիցկին սկզբում շփոթեց, բայց շուտով իրան զսպեց ու, տղատ համարձակ ձեռք տալով նրան, ասաց, — մենք վաղուց ծանօթ ենք, չեմ կարողանում ինձ ներել, որ մինչև ձեզ մօտ չէի եղել:

Սահառունին ոչինչ չը պատասխանեց, բայց երեսին նայողը կը հասկանար, որ սիրտը տակն ու վերայ էր լինում զայրոյթից։

— Սկի չէիր սպասում ինձ, չէ՞, կծու հեգնութեամբ ասաց նա մտնելով կնոջ սենեակը։ Դարդ մի անիլ, դահլիճում քեզ աւելի ցանկալի հիւր է սպասում, աւելացրեց նա գոյնը գցելով։

Կատարինէն վախեցաւ նայելով մարդու գունատ դէմքին։

Դահլիճում մի հինգ ըոպէ նստելուց յետոյ Սահառունին վեր կացաւ ու զնաց իւր առանձնասենեակը։ Կատարինէն ու Տրունիցկին կարծես փշի վերայ նստած լինէին։ Քառորդ ժամից յետոյ Տրունիցկին զնաց։

Կատարինէն սկսեց մարդուն նախատել Տրունիցկու հետ անքաղաքավարի վարւելու համար։

— Սնունը լսելիս դողդողում ես, այդ էլ բաւական է նրան։

— Ինչեր ե՞ս ասում, Գէորգ. ինչ զարմանալու բան կայ որ ծանօթ մարդը այցելութիւն է անում. քիչ մարդ են գալիս-գնում մեզ մօտ, մէկն էլ թող նա լինի։

— Այս նորա աւաջին այցելութիւնն էր, հարցրեց Սահառունին իստոյութեամբ ու անթարթ նայելով կնոջը։

Կատարինէն շփոթւեց, չը կարողանալով սուտ ասել և մարդու աչքերին նայել, նա կարմրեց ու աչքերը կախ գցեց։

— Մի քաշիր, ասա, ես արդէն մասամբ գիտեմ, զայրացած ասաց Սահառունին ու սեղանի տքից հանած նամակը մօտեցրեց երեսին։ Կստեան շփոթւած նայեց թղթին ու ծածկելով երեսը սկսեց լալ։

— Ներիր, սիրելիս, ես բացի քեզանից ոչ ոքի չեմ սիրում։

Այդ ըոպէին Կատարինէն ինքն էլ հաւատում էր, որ ոչ ոքի չի սիրում բացի մարդուց։

— Ասեմք, ես արժան չէի քո սէրին և մի որ և է Տրունիցկի աւելի արժանաւոր գտնւեց, Տէր ընդ քեզ, սիրիր ում որ սիրող ուզում է... Մի վայրկեան Սահառունին կանգ առաւ և շունչ քաշելով, սաստիկ յուզւած շարունակեց. բայց ինչո՞ւ էիր ինձ ծիծաղատեղ դարձնում, յիմարի տեղ գնում... այդ ես քեզ երբէք թոյլ չեմ տալ. Քո արածդ կարգին կնոջ վարմունք չէ։

— Ի՞նչ ես ասում, Գէորգ, ո՞վ է քեզ յիմարի տեղ դրել, ծիծաղատեղ շինել։

Սահառունին այնքան յուզւած ու վրդովւած էր, որ ոչինչ չը պատասխանեց: Յանդիմանական մի հայեացք գցելով կնոջ վերայ, նա դուրս եկաւ սենեակից: Կատարինէն վազեց յետեւիցը ու աղաչելով ասաց, — Գէորգ... ներիր, մեղաւոր եմ:

Մարդը ոչինչ չը պատասխանեց և խնդրեց, որ հեռանայ ու իրան մենակ թողնի:

Երեք օր ամուսինները իրար հետ համարեա չէին խօսում: Կատարինէն տանից դուրս չէր գալիս ու մոլորւած մնացել էր, չէր իմանում ինչ անի:

Սահառունու խեղճը գալիս էր, տեսնելով կնոջ դրուժիւնը. նա մի քիչ մեղմացաւ և մինչև անդամ սկսեց իրան մեղադրել:

— Եթէ ես նորան այնպէս սիրէի այժմ, ինչպէս երեք տարի սորանից առաջ էի սիրում, նա ինձնից երբեք չէր սառնում ու ուրիշին չէր սիրի, օրը մի քսան անգամ կանցնէր նորա մոքով:

Խռովելու չորորդ օրն էր:

— Գէորգ, միթէ մենք էլ չենք հաշտւելու. այս ինչ է, կեանք հօ չէ, դժոխք է, կամաց ասաց Կատարինէն մոռնելով մարդու առանձնասենեակը:

— Դու ինքդ ես մեղաւոր: Սիրտս մղխտում է, որ քեզ այդպէս տխուր եմ տեսնում: Նս սրտանց ուզում եմ, որ դու բախտաւոր լինես. բայց մենք այնքան բարձր պէտք է լինենք բարոյապէս, որ դու բախտաւորութեան հասնելու համար ոչ ծուռ ճանապարհներ պէտք է ընտրես, ոչ էլ ինձ խաբես: Համաձայն ես:

— Օ՛հ, դու մարդ չես, չէ՛, մարդը այնքան բարի չի կարող լինել, դու երկնքից իջած հրեշտակ ես: Խօսք եմ տալիս քեզ, որ էլ նորա երեսը չեմ տեսնի, բացականչեց Կատարինէն համբուրելով մարդուն:

— Ի հարկէ, չի կարելի պատւիրել թէ սորան սիրիր, նորան մի սիրիլ, բայց իմ կարծիքով Տրունիցկուն անհնար է սիրել, բառի իսկական նշանակութեամբ: Նա հօ՛ անկեղծ սիրել ամենեւին չի կարող. ես նորա կեանքից մի քանի դէպքեր գիտեմ. նա իրան սիրահարւած է ձևացնում, որ քեզ նման միամիտ կանանց գլխահան անի:

Կատարինէն լուռ լսում էր մարդուն ու ծածուկ սրբում էր աչքերի արտասուքը: Մարդու խօսքերը միմիայն նախանձից յառաջա-

ցած համարելով, նա աչքերը բարձրացրեց ու նայեց նորա վերայ՝ կասկածի՞ թէ աղաչանքի արտայայտութեամբ. ոչ այն էր, ոչ այս Մի կողմից նորա սիրտը չէր ուզում մարդուն ցաւ պատճառել, միւս կողմից սիրտը կսկծում էր մտածելով, որ դորա համար նա պէտք է մոռանայ Տրունիցկուն։

Սահառունին նկատում էր կնոջ մէջ կատարուող ներքին կռիւը և աւելի լաւ համարեց էլ այդ հարցի մասին չը խօսել։

Անցաւ խղճահարութեան առաջին վայրկեանը. Կատարինէն թիկն տւած իւր սենեակում ինքն իրան միտք էր անում։

— Զէ՛, մարդս ինձ չի սիրում. եթէ նա ինձ սիրելիս լինէր, միթէ այնպէս կը վերաբերւէր ինձ, չէ՞ր կատաղիլ նախանձից։

Ջարմանում եմ, խաչը, ասում էր նա ինքն իրան, իրանց խօսակցութիւնից մի քանի օր անցած, նա կարծես այդ դէպքից յետոյ աւելի լաւ է վերաբերւում ինձ, միթէ այդպէս կը լինի սիրող մարդը։ Զէ՛, Ադօլֆը անպատճառ մենամարտութեան կը կանչէր, իսկ սա...

— Ինչու այնպէս խիստ վերաբերւեցի նորա սիրահարութեանը, քանի որ նրան բաւարարութիւն չի տալիս իմ սէրը, — վերջապէս ես միթէ՞ այնքան սիրում եմ նորան, որ նորանից հաւատարմութիւն պահանջելու իրաւունք ունենամ, մտածում էր նոյն բոպէին Սահառունին իւր առանձնասենեակում և սկսեց խղճահարւել. խիղճը խայթում էր...

Նորա երեւակայութեան առաջ պատկերացաւ Հեղինէն... ինչքան աշխատում էր նա ինքն իրան հաւատացնել, որ իւր զգացածը դէպի նա պարզ բարեկամական զգացմունք է, բայց մի ներքին ձայն կարծես ասելիս լինէր, որ այդ մի ուրիշ, աւելի զօրեղ զգացմունք էր...

Այդ մտածմունքների մէջ Սահառունին չը նկատեց Կաաարինէին, որ դուռը պինդ բաց արեց ու ուրախ-ուրախ ներս մտաւ։

— Հը՛, Գէորգ, բարկութիւնդ անցել է բոլորովին։

— Հա, պատասխանեց Գէորգը անուշաղիւր։

(Կը շարունակւի)